

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ

KOMBINOVANÉ STUDIUM

2020–2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kristýna Zavad'áková

**Speciální pedagog jako pracovník v nízkoprahovém zařízení
pro děti a mládež ve Středočeském kraji**

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Lukáš Stárek Ph.D., MBA, DBA

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR

COMBINED (PART TIME) STUDIES

2020-2023

BACHELOR THESIS

Kristýna Zavad'áková

**Special pedagogue as a worker in a low-threshold facility
for children and youth in the Central Bohemian Region**

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Lukáš Stárek Ph.D., MBA,

DBA

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 6. března 2023

Kristýna Zavadřáková

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce, panu Mgr. Lukášovi Stárkovi Ph.D., MBA, DBA, za odborné rady, návrhy, komentáře a vstřícné jednání na konzultacích. Dále děkuji všem účastníkům výzkumu, kteří si udělali čas a ochotně mi odpověděli na otázky a sdíleli své zkušenosti.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá působením speciálního pedagoga v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Teoretická část popisuje speciální pedagogiku a osobnost speciálního pedagoga, charakterizuje nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, jeho poslání, cíle a cílovou skupinu, zaměřuje se služby a metody práce s rizikovou mládeží. Praktická část je věnována výzkumnému šetření, které bylo realizováno formou rozhovorů se speciálními pedagogy pracujícími v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež ve Středočeském kraji. Cílem výzkumu bylo zjistit a popsat, jak se může speciální pedagog uplatnit na pozici pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Dále se výzkum zaměřil na znalosti a dovednosti, které může speciální pedagog uplatnit na dané pozici, a jaký přínos může mít pro daný typ sociální služby.

Klíčová slova

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, riziková mládež, sociální pracovník, speciální pedagog, speciální pedagogika.

Annotation

The bachelor thesis deals with the professional opportunity of the special pedagogue in a low-threshold facility for children and youth. The theoretical part describes special education and the personality of the special pedagogue, characterizes the low-threshold facility for children and youth, its mission, goals and target group, focuses on services and methods of working with youth at risk. The practical part is dedicated to research investigation which was carried out in the form of interviews with special pedagogues working in this type of facility in the Central Bohemian Region. The aim of the research was to find out and describe what is a possible use of special pedagogue in a low-threshold facilities for children and youth. The research also focused on knowledge and skills of the special pedagogue which can apply to this work position, and what benefits he can bring to this type of social service.

Keywords

Low-threshold facility for children and youth, social worker, special education, special pedagogue, youth at risk.

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SPECIÁLNÍ PEDAGOG.....	11
1.1 Speciální pedagogika	11
1.1.1 Vymezení speciální pedagogiky.....	11
1.1.2 Předmět, cíl a poslání speciální pedagogiky	13
1.1.3 Členění speciální pedagogiky	14
1.1.4 Mezioborová spolupráce.....	15
1.2 Speciální pedagog	16
1.2.1 Vymezení profese speciální pedagog	17
1.2.2 Osobnost speciálního pedagoga	19
1.2.3 Současné pojetí speciálního pedagoga.....	22
2 NÍZKOPRAHOVÉ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ (NZDM).....	24
2.1 Charakteristika nízkoprahového zařízení pro děti a mládež	24
2.2 Poslání a cíle nízkoprahového zařízení pro děti a mládež	26
2.3 Cílová skupina nízkoprahového zařízení pro děti a mládež.....	27
2.3.1 Vymezení cílové skupiny NZDM	27
2.3.2 Nepříznivá sociální situace	28
2.3.3 Rizikové chování, riziková mládež	29
2.4 Základní principy nízkoprahových služeb	30
2.5 Služby nízkoprahového zařízení pro děti a mládež	31
2.6 Metody práce v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež	33
3 PRACOVNÍK NÍZKOPRAHOVÉHO ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ ...	36
3.1 Charakteristika pracovníka v nízkoprahovém klubu pro děti a mládež.....	36
3.2 Speciální pedagog v roli pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež.....	39
PRAKTICKÁ ČÁST	41
4 SPECIÁLNÍ PEDAGOG A JEHO UPLATNĚNÍ A PŘÍNOS PRO NÍZKOPRAHOVÉ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ.....	41
4.1 Cíl výzkumu	41
4.2 Výzkumné otázky	41

4.3	Charakteristika zvolené výzkumné strategie a respondentů	42
4.3.1	Charakteristika výzkumné strategie	42
4.3.2	Charakteristika respondentů.....	43
4.4	Popis průběhu výzkumu.....	44
4.5	Etické otázky výzkumu.....	46
4.6	Výzkumná zjištění	46
4.6.1	Uplatnění speciálního pedagoga v NZDM	47
4.6.2	Znalosti a dovednosti speciálního pedagoga v NZDM.....	48
4.6.3	Kompetence speciálního pedagoga v NZDM	50
4.6.4	Přínos speciálního pedagoga pro NZDM.....	52
4.7	Vyhodnocení výzkumných otázek a cíle výzkumu	53
4.8	Doporučení pro praxi	55
	ZÁVĚR	57
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	59
	SEZNAM ZKRATEK	66
	SEZNAM TABULEK	67
	SEZNAM PŘÍLOH	68

ÚVOD

Absolvent studijního programu Speciální pedagogika může pracovat nejen v pedagogické sféře, ale na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, splňuje také předpoklady pro výkon povolání na pozici sociálního pracovníka. Získává tím tedy široké možnosti uplatnění.

Tato bakalářská práce se zabývá speciálním pedagogem jakožto pracovníkem nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, které poskytuje služby sociální prevence. V daném typu zařízení v současné době nenalezneme samostatnou pozici speciálního pedagoga. Autorku tedy zajímá, jakým způsobem se zde může tento odborník uplatnit. Nutno dodat, že se práce zaměřuje na konkrétní území, a to na Středočeský kraj, ve kterém v současné době působí 21 registrovaných nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (Registr poskytovatelů sociálních služeb, online, cit. 2023-01-29). Tématem nízkoprahových služeb obecně se pak nejvíce zabývá zejména Česká asociace streetwork, která vydala i hojně citovanou publikaci *Pojmosloví NZDM* (2008, online, cit. 2023-01-08).

Cílem bakalářské práce je zjistit a popsat uplatnění speciálního pedagoga na pozici pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Zajímat se budeme, jaké znalosti a dovednosti zde může uplatnit, jaké má kompetence a jaký přínos může mít pro daný typ sociální služby.

Téma bylo vybráno s ohledem na autorčiny vlastní zkušenosti s prací v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, a také zájem jít v tomto tématu více do hloubky. Není mnoho odborných publikací, které by se dané problematice věnovaly, a proto může být tato práce prospěšná pro všechny, kteří by se o něj zajímali, a to od studentů až po různé organizace.

Teoretická část práce je rozdělena do třech hlavních kapitol. První kapitola se zaměřuje na speciálního pedagoga. Nejprve vymezuje vědní obor speciální pedagogika a následně se zabývá osobností speciálního pedagoga. Druhá kapitola charakterizuje nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, jeho poslání, cíle a cílovou skupinu. Popisuje nepříznivou sociální situaci a věnuje se také práci s rizikovou mládeží. Dochází k seznámení se základními principy nízkoprahových služeb. Specifikovány jsou také služby a metody práce v nízkoprahovém zařízení pro děti

a mládež. Třetí kapitola se zaměřuje na charakteristiku pracovníka v daném typu zařízení a věnuje se speciálnímu pedagogovi na této pozici.

Praktická část práce se zabývá výzkumem ve formě řízených rozhovorů. Ty jsou zaměřené na absolventy oboru Speciální pedagogika, kteří pracují na pozici pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Ti se zamýšlí, jaký přínos mělo jejich studium speciální pedagogiky pro danou profesi a jaké znalosti a dovednosti ze studia oboru Speciální pedagogiky zde uplatňují. Zároveň se zmiňují o dovednostech, které jim po nástupu na danou pozici nejvíce chyběly a v čem je potřeba se dále vzdělávat. Popisují své kompetence, spolupráci s návaznými organizacemi a také to, jakým způsobem předcházejí syndromu vyhoření. Sdílí své názory a mnohdy mnoholeté zkušenosti. Dozvíme se, zda považují speciálního pedagoga za přínos pro daný typ sociální služby. Autorka považuje za obzvláště cenné vyjádření účastníků výzkumu, kteří jsou zároveň vedoucími pracovníky daných zařízení. Ze získaných dat je provedena analýza a vyhodnocení výzkumu. Na závěr nechybí ani doporučení pro praxi.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SPECIÁLNÍ PEDAGOG

V první kapitole si nejprve vymežíme speciální pedagogiku, zaměříme se na její předmět, cíl, poslání, členění a věnovat se budeme také mezioborové spolupráci. Následně si vymežíme profesi speciálního pedagoga, jeho osobnost a kompetence. V závěru kapitoly se budeme věnovat současnému pojetí speciálního pedagoga.

1.1 Speciální pedagogika

Odborníci (Růžičková, 2018; Slowík, 2016; aj.) označují speciální pedagogiku jako poměrně mladou společenskovední disciplínu, která se neustále rozvíjí. Slowík (2016, s. 9) zmiňuje, že se občas setkáváme s nepřesnou znalostí tohoto oboru, a to dokonce i u některých odborníků. Zároveň však dodává, že nyní na ni můžeme narazit v různých situacích, a tak se začíná čím dál častěji dostávat do našeho povědomí.

Jak již název napovídá, jedná se o pedagogickou oblast, samostatný vědní obor, který má přesah i do spousty jiných odvětví. V níže uvedených kapitolách se podíváme na definování speciální pedagogiky a specifikujeme si její předmět, cíl a poslání. V neposlední řadě se budeme věnovat i jejímu členění.

1.1.1 Vymezení speciální pedagogiky

Podle Slowíka (2016, s. 11) není vůbec jednoduché speciální pedagogiku přesně vymezit, protože se jedná o obor, který se velmi rychle vyvíjí.

Pipeková (2010, s. 109) definuje speciální pedagogiku jako *„vědu o zákonitostech speciální výchovy a speciálního vzdělávání jedince, který z důvodu znevýhodnění vyžaduje zvláštní, tedy speciální přístup při vzdělávání a speciální podporu při pracovním a společenském uplatnění.“*

Vašek (In: Kroupová et al., 2016, s. 42) chápe speciální pedagogiku jako *„vědní disciplínu v soustavě pedagogických věd, která se zabývá teorií a praxí výchovy,*

edukací (výchovy, vyučování vzdělávání) dětí, mládeže a dospělých vyžadujících speciální zacházení z důvodu mentálního, sensorického, somatického, postižení nebo narušení komunikační schopnosti, či psychosociálního narušení nebo z důvodu jiných specifík, poruch učení, chování. Mohou sem být řazeny také jedinci s výjimečným nadáním a talentem či jinými specifickými potřebami.“

V pedagogickém slovníku navíc Průcha (2003, s. 223) dodává, že se speciální pedagogika nezabývá jen jedinci ve školním věku, ale také péčí o jedince se speciálními potřebami po celý jeho život a že přispívá k jejich začlenění do běžné populace. Dále se zmiňuje o tom, že se „*v jiných zemích ve stejném významu používají termíny léčebná pedagogika, nápravná pedagogika, pedagogika handicapovaných atd.“*

Podle Valenty (2014, s. 8) lze tento obor pojmout ze dvou úhlů. V **užším pojetí** chápe speciální pedagogiku jako „*pedagogickou disciplínu, která se zabývá edukací dětí, žáků a dospělých osob se speciálními vzdělávacími potřebami a zkoumáním formativních (výchovných) a informativních (vzdělávacích) vlivů na tyto jedince.“* V **širším pojetí** je podle něj možné ji vnímat jako „*interdisciplinární obor zabývající se péčí o jedince minoritních skupin obyvatelstva se zřetelem na edukaci, reedukaci a kompenzaci, diagnostiku, terapeuticko-formativní intervenci, rehabilitaci, inkluzi (integraci) a socializaci či resocializaci, prevenci a prognostiku osob se zdravotním postižením a zdravotním či sociálním znevýhodněním.“*

Na základě uvedených definic lze tedy konstatovat, že se autoři shodují na tom, že se jedná o vědu, která se zaměřuje na výchovu, vzdělávání a rozvoj osob se speciálními potřebami, a to v průběhu celého jejich života.

V rámci vymezení speciální pedagogiky je důležité zmínit se alespoň krátce k její **historii a současnosti**. Podle Monatové (1998, s. 7) se u nás speciálně pedagogické myšlení objevuje v 18. a 19. století. Pipeková (2010, s. 110) uvádí, že pojem speciální pedagogika poprvé použil v roce 1957 pedagog a spisovatel RNDr. Bohumír Justyn Popelář (1914-1969). V roce 1973 pak začal tento termín používat i významný český speciální pedagog profesor Miloš Sovák (1905-1989). Slowík (2016, s. 17-18) udává, že profesor Sovák založil Českou logopedickou společnost a stal se prvním vedoucím katedry speciální pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Přišel také s koncepcí členění speciální pedagogiky na jednotlivé „*pedie*“ podle druhu

postižení. Díky němu, jeho předchůdcům i spolupracovníkům, se speciální pedagogika vyprofilovala až do dnešní podoby.

Slowík (2016, s. 14) upozorňuje, že po mnoha letech, kdy byli osoby s postižením segregovány, se nyní prosazuje **inkluzivní přístup**. Bartoňová a Vítková (In: Pipeková, 2010, s. 9) uvádějí, že pojem inkluze se používá od roku 1994, kdy se konala konference v Salamance. Dále konstatují, že se inkluze stala novým konceptem pro integraci. Podle Slowíka (2022, s. 11-13) je inkluze velmi diskutovaným a kontroverzním tématem, zejména pak ve školní oblasti. Stala se fenoménem, který má však nejasnou definici a také panuje nejednotnost v jeho chápání. Zmiňuje, že důležité je pro tento koncept přesvědčení, že *„každý, kdo patří do určité skupiny, komunity nebo společnosti, tam musí být vítán, přijímán a ceněn stejně jako všichni ostatní.“* Slowík (2016, s. 14) k inkluzivnímu přístupu dodává, že v něm lze nalézt rizika a negativa, ale prozatím není lepší varianta. Konstatuje, že se ještě dlouhá léta budou muset intaktní jedinci a handicapovaní jedinci učit vzájemnému soužití.

1.1.2 Předmět, cíl a poslání speciální pedagogiky

Valenta (2014, s. 9) udává, že **předmětem** speciální pedagogiky je výchova, vzdělávání a socializace jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami. Zabývá se zákonitostmi uvedených procesů stejně jako souvislostí s těmito procesy. Podle Fischera a Škody (2008, s. 14) jsou předmětem lidé, kteří jsou zdravotně nebo sociálně znevýhodnění a z toho plynou jejich specifické potřeby, ať už v oblasti psychické, fyzické či sociální. Zmiňují se také o nutnosti používání speciálních metod a postupů k dosažení uspokojování jejich potřeb.

Za **základní cíl** speciální pedagogiky považují Fischer a Škoda (2008, s. 14) *„dosažení maximální možné socializace znevýhodněného jedince s ohledem na charakter, rozsah a závažnost (stupeň) jeho znevýhodnění v některé či některých z výše uvedených oblastí.“* Cílem je podle nich zároveň také to, aby někteří lidé změnili svůj názor vůči znevýhodněným spoluobčanům.

Podle Pipekové (2010, s. 109) se cíle speciální pedagogiky vyznačují humanistickým postojem, který respektuje člověka, jeho důstojnost a hodnoty, i přes

jeho odlišnost. I lidé s postižením mají právo na rozvoj, vzdělání a prosazení na trhu práce.

Z výše uvedeného vyplývá, že **posláním** speciální pedagogiky je edukace a celkový rozvoj osob s postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním. Je důležité také zmínit důležitost snahy o co největší sociální integraci zmiňovaných osob. Jak dodává Slowík (2016, s 16): „*Speciální pedagogika není vědou o postižení, ale o člověku.*“

1.1.3 Členění speciální pedagogiky

Speciální pedagogika se člení podle věkových kategorií na:

- speciální pedagogiku předškolního věku;
- speciální pedagogiku školního věku;
- speciální pedagogiku dospělých;
- speciální pedagogiku seniorů (Slowík, 2016, s. 19).

Dále můžeme speciální pedagogiku členit podle jednotlivých oblastí, tzv. pedií. Jedná se o rozdělení podle různých poruch a postižení. Autorem této koncepce je významný speciální pedagog profesor Miloš Sovák.

- Somatopedie – speciální pedagogika osob s tělesným postižením, dlouhodobým onemocněním;
- Tyflopédie (oftalmopedie) – speciální pedagogika osob se zrakovým postižením;
- Surdopedie (akupédie) – speciální pedagogika osob se sluchovým postižením;
- Psychopedie – speciální pedagogika osob s mentálním postižením (případně psychickými poruchami včetně pervazivních);
- Logopedie – speciální pedagogika osob s narušenou komunikační schopností (vadami a poruchami řeči);
- Etopédie – speciální pedagogika osob s poruchami chování a sociální deviací;
- Speciální pedagogika osob s dílčími nedostatky – se specifickými poruchami učení, s projevy LMD (včetně ADD, ADHD) atd.;

- Speciální pedagogika osob s kombinovaným postižením (s více vadami) – s kombinací dvou a více druhů postižení;
- Speciální pedagogika osob s mimořádným nadáním (Slowík, 2016, s. 18);
- Speciální pedagogika osob v období senia – v seniorském věku (Slowík, 2016, s. 155).

Vojtko (online, cit. 2023-01-29) zmiňuje ještě další kategorie speciální pedagogiky, které se věnují:

- osobám s autismem nebo autistickými rysy;
- osobám etnicky a sociokulturně znevýhodněným;
- osobám se syndromem CAN (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte);
- osobám funkčně negramotným.

1.1.4 Mezioborová spolupráce

Slowík (2016, s. 19) uvádí, že speciální pedagogika vychází z medicíny a že mnohé osobnosti, které stály u jejího zrodu, byly původně lékaři. Zmiňuje také provázanost s psychologií, sociologií a filozofií. Nezapomíná ani na obory jako ekonomie, právo či technické disciplíny (protetika, kybernetika aj.). Nejbližší vztah má pak samozřejmě s pedagogikou.

Pipeková (2010, s. 109) konstatuje, že v soustavě pedagogických věd je speciální pedagogika spjatá zejména s obecnou pedagogikou a didaktikou, dále spolupracuje s psychologií, patopsychologií, psychopatologií, sociální psychologií, sociologií a sociální patologií.

Pro potřeby této práce se blíže podíváme na souvislosti mezi speciální pedagogikou a sociální prací. Sociální práce je obor, který je možný studovat samostatně a který slouží jako příprava sociálních pracovníků. Může však být i předmětem na vysokých školách s pedagogickými obory a sloužit tedy jako příprava pracovníků pedagogických (Gulová, 2011, s. 74). Nejinak tomu je i v případě speciálních pedagogů. Studenti tohoto oboru mají možnost nahlédnout do teorie a metod sociální práce a do problematiky sociální politiky. V průběhu studia také absolvují odbornou praxi

v zařízení poskytujícím sociální služby pod dohledem sociálního pracovníka. Mnohdy se studenti na základě této praxe nakonec rozhodnou pracovat v oblasti sociální práce.

Souvislosti můžeme najít zejména v cílech či cílových skupinách těchto dvou oborů.

Novosád (online, cit. 2023-01-24) k souvislostem mezi speciálně pedagogickými postupy a sociální prací uvádí, že edukace, kterou se zabývá pedagogika, a sociální práce mají společný cíl, a to „*napomáhat tomu, aby člověk v interakci se společností co možná nejlépe fungoval a neměl problémy, ani je nepůsobil jiným.*“ Zmiňuje, že edukace je důležitá například při socializaci jedince. Pokud dojde při procesu socializace k poruchám, dostane se jedinec do působnosti sociální práce. Stejně důsledky pak může mít nedostatečná výchova, výuka, nevhodné prostředí apod. Díky pedagogice může jedinec nabýt zkušeností a dovedností, které mu pomůžou k dobrému fungování, a tím hrozí menší riziko, že se dostane do obtížné situace a bude spadat do oblasti sociální práce. Naopak sociální práce pomáhá a podporuje lidi s postižením či znevýhodněním při edukaci – zajišťuje jejich rovnoprávnost, zlepšuje kvalitu jejich života, podporuje je v tom, aby zvládali fungovat ve společnosti. Na závěr konstatuje, že „*souvztažnost mezi inklusivní speciálně pedagogickou podporou a sociální prací spočívá v koordinované péči o člověka s postižením či znevýhodněním směrem k jeho co nejlepšímu a pro něho nepřínosnějšímu osobnímu i sociálnímu fungování a celkově dobrému životu.*“

V různých zařízeních, kde se vykonává sociální práce a poskytují sociální služby, společně pracují sociální pracovníci a speciální pedagogové. Jsou ale i taková zařízení, kde speciální pedagogové pracují na pozici sociálního pracovníka. Podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, je totiž speciální pedagog odborně způsobilý vykonávat povolání sociálního pracovníka. Jedním ze zařízení, kde speciální pedagog pracuje na pozici sociálního pracovníka je i nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, kterému se bude věnovat 2. kapitola.

1.2 Speciální pedagog

Speciální pedagog je odborník, který pracuje s osobami s postižením a zdravotním či sociálním znevýhodněním, s jedinci se speciálními vzdělávacími potřebami. Je tedy potřeba, aby měl odpovídající vzdělání a kvalifikaci. V níže uvedených podkapitolách

se zaměříme jak na vymezení této profese, tak i na to, jakou by měl mít speciální pedagog osobnost, na jeho kompetence a věnovat se budeme rovněž současnému pojetí této profese.

1.2.1 Vymezení profese speciální pedagog

Termín profese pochází z latinského slova *professio*, které znamená přiznání k povolání, k řemeslu. Jedná se tedy o „*povolání, ale i odbornost, resp. odbornou přípravou podložené povolání*“ (Sociologická encyklopedie, online, cit. 2022-11-19). Matoušek (2016, s. 148) také zdůrazňuje, že povolání v dnešní době ve velké míře určuje postavení člověka ve společnosti.

Legislativa definuje speciálního pedagoga jako pedagogického pracovníka. Zákon o pedagogických pracovnících uvádí, že „*pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu (dále jen „přímá pedagogická činnost“); je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu, nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb.*“ (Zákon 563/2004 Sb., § 2). Legislativně jsou také ukotveny předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka. Podle zákona by měl být pedagogický pracovník plně způsobilý k právním úkonům, měl by mít odbornou kvalifikaci pro přímou pedagogickou činnost, kterou vykonává. Důležitá je také bezúhonnost a zdravotní způsobilost. V neposlední řadě by měl prokázat znalost českého jazyka, není-li stanoveno jinak (Zákon č. 563/2004 Sb., § 3).

Jak bylo již jednou zmíněno, speciální pedagog musí mít odpovídající vzdělání a kvalifikaci. Odbornou přípravu a kvalifikaci pro tuto profesi lze v České republice získat na některé z univerzit, které studium v oboru Speciální pedagogika nabízejí, a to ve formě prezenční, i kombinované, v bakalářském, magisterském či doktorském stupni.

Podle zákona o pedagogických pracovnících speciální pedagog nabyde odborné kvalifikace vysokoškolským vzděláním, které získá studiem v akreditovaném magisterském programu v oblasti pedagogických věd. Studium by mělo být zaměřené na speciální pedagogiku, na pedagogiku předškolního věku nebo přípravu učitelů základní školy nebo na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů střední školy nebo na přípravu vychovatelů a doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace na vysoké škole, nebo studijního oboru pedagogika a doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace na vysoké škole (Zákon č. 563/2004 Sb., § 18).

V § 24 je uvedeno, že jsou pedagogičtí pracovníci po dobu výkonu své pedagogické činnosti povinni se dále vzdělávat. Díky tomu dochází k obnově, udržení a doplnění jejich kvalifikace. Další vzdělávání se realizuje na vysokých školách nebo ve vzdělávacích zařízeních a institucích na základě akreditace, kterou uděluje ministerstvo. Po absolvování vzdělávání je vystaven doklad ve formě osvědčení, které vydává vzdělávací instituce, kde se vzdělávání konalo (Zákon č. 563/2004 Sb.). Růžičková (2018, s. 8) dodává, že lze získat další zkušenosti také samostudiem nebo návštěvou vzdělávacích akcí a konferencí.

Profese speciálního pedagoga se řadí mezi **pomáhající profese**. Matoušek (2016, s. 140) ve slovníku sociální práce definuje pomáhající profesi jako „*profesi vznikající v souvislosti se slábnoucí úlohou rodiny a jiných tradičních systémů sociální podpory.*“ Obecně lze říci, že jsou to profese, jejichž cílem je pomáhat druhým lidem. Patří mezi ně lékařské obory, psychologie, pedagogika a sociální práce. Podle Kopřivy (2018, s. 17) lidé mnohdy vykonávají toto povolání, protože jim dává smysl, a pokud se jim práce daří, přináší obvykle uspokojivý pocit. Zároveň zmiňuje, že je pro tyto profese podstatný a velmi důležitý vztah mezi pomáhajícím odborníkem a klientem. Pracovníci se často setkávají s lidmi ve složitých životních situacích, kteří potřebují nejen slušné zacházení, ale také „*přijetí, spoluúčast, porozumění, pocit, že pomáhajícímu pracovníkovi nejsou na obtíž, že je pracovník neodsuzuje.*“ Potřebují cítit důvěru a bezpečí (Kopřiva, 2018, s. 14-15).

Uplatnění speciálního pedagoga je velmi široké. Prosadit se může na mnoha pozicích, nejen ve školství, ale také ve zdravotnictví nebo v oblasti sociálních služeb. Růžičková (2018, s. 9) doplňuje, že hraje důležitou roli i v neziskovém sektoru.

Pro vymezení profese je důležité také zmínit její **činnosti**. Podle databáze povolání, kterou spravuje Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (Národní soustava povolání, online, cit. 2022-11-22), vykonává speciální pedagog tyto pracovní činnosti:

- hodnocení účinnosti nápravných, reedukačních a kompenzačních postupů;
- tvorba koncepcí, metodik a postupů speciálně pedagogických, preventivních a poradenských služeb ve školství a jejich zavádění;
- vedení příslušné dokumentace;
- studium nových poznatků v oboru a jejich aplikace do speciálně vzdělávacích a nápravných programů;
- depistážní a diagnostikační činnost zaměřená na vyhledávání jedinců s rizikem školní neúspěšnosti;
- vyšetřování logopedická, etopedická, somatopedická a další a provádění náprav poruch;
- provádění nápravných, reedukačních a kompenzačních činností s rizikovými jedinci;
- poskytování speciálně pedagogických služeb;
- spolupráce s rodiči a rodinami postižených dětí a mládeže při aplikaci nápravných metod;
- spolupráce se školami a školskými, zdravotnickými a dalšími zařízeními;
- vedení výcvikových a dalších programů osobnostního rozvoje postižených jedinců.

1.2.2 Osobnost speciálního pedagoga

Pokud bychom si chtěli vymežit, co je to vlastně **osobnost**, nenajdeme nikde jednotný stručný výrok. Jedná se totiž o obsáhlý pojem. Drapela (1998, s. 14) definuje osobnost jako „*dynamický zdroj chování, identity a jedinečnosti každé osoby*“, přičemž do chování zařazuje procesy myšlení, emoce, rozhodování, tělesné činnosti, sociální interakci atd. Matoušek (2016, s. 129) popisuje osobnost jako „*osobité spojení duševních a tělesných vlastností člověka, které se utváří v průběhu individuálního vývoje a projevuje se ve společenských vztazích.*“ Podle Nakonečného (2009, s. 10-37)

pak osobnost ztvárňuje, jak je člověk vnitřně psychicky uspořádán. Navenek se to projeví určitým chováním. Dodává, že na vnější událost každý jedinec zareaguje jinak, protože ji vnitřně odlišně zpracuje. Osobnost dále spojuje s termínem identita, kterou člověk získává při srovnávání s druhými lidmi. Identitu si pak uchovává či ztrácí v sociálních rolích. Její budování je také součástí profese. Elichová (2017, s. 28) zmiňuje, že profesní identita je úzce spojena s ostatními tyty identity, tj. osobní a skupinovou, a je důležitá pro motivaci pracovníka i kvalitu odvedené práce. Stárek a Klugerová (online, cit. 2023-02-03) dodávají, že s profesní identitou souvisí také profesní etika, která je spojená s profesionalitou.

Psychologie v souvislosti s osobností popisuje zejména pojmy jako charakter (získané vlastnosti, silné stránky a ctnosti), rysy osobnosti (predispozice), temperament (vrozené vlastnosti), motivace a inteligence (rozumové schopnosti) (Blatný, 2010, s. 12-23).

Na osobnost se můžeme dívat z mnoha stránek. Protože je speciální pedagog (i pracovník nízkoprahového zařízení pro děti a mládež) pomáhající profesí, díváme se v této práci na jeho osobnost hlavně z pozice pomoci a porozumění druhým.

Podle Géringové (2011, s. 25) je osobnost pro pomáhajícího pracovníka důležitým nástrojem a ovlivňuje kvalitu jeho odvedené práce. Jankovský (2003, s. 52-54) je toho názoru, že je důležité nejprve porozumět sám sobě, své osobě, své osobnosti, abychom byli schopní pomáhat druhým. Uvádí, že *„lidskému bytí jsme schopni porozumět pouze tehdy, pokud dokážeme sami sebe prožívat a chápat ve společenství ostatních lidí. Je důležité hledat vztah mezi jedinečností a začleněním do lidské společnosti.“* Klade důraz na sebevýchovu, jejímž předpokladem je sebepoznání a má souvislost s charakterovými osobnostními rysy jedince, tedy s tím, jak se chováme vůči sobě a jak se chováme vůči ostatním lidem (Jankovský, 2003, s. 65-66).

Stárek a Klugerová (online, cit. 2023-02-04) zmiňují určitou přitažlivost pomáhající profese. Jejím důsledkem pak může být i to, že jsou pracovníci ochotní vykonávat toto náročné povolání i za cenu nižšího platu, než by měli v jiné profesi. Dodávají, že pracovník v pomáhající profesi musí splňovat nejen osobnostní předpoklady, ale kladou důraz také na výchovu a sebe-výchovu.

V souvislosti s osobností speciálního pedagoga je důležité zmínit se o jeho **kompetencích**, a to ve smyslu znalostí, dovedností, schopností, zkušeností, vlastností a postojů.

Kucharská (In: Růžičková, 2018, s. 12) považuje u speciálního pedagoga za důležité tyto oblasti:

- komunikační schopnosti;
- schopnost řešit problémy;
- pedagogický takt;
- smysl pro spravedlnost;
- vztah k dětem;
- schopnost improvizovat;
- organizační schopnosti;
- kultivované vystupování a úprava zevnějšku;
- dovednosti spolupráce a umění vyjednávat;
- schopnost flexibilně reagovat na změny.

Jako další významné hodnoty zmiňuje sebepojetí, přiměřenou sebereflexi, týmovou spolupráci a empatii. Nezapomíná ani na kreativitu. Podle Růžičkové (2018, s. 14) je důležitá také racionalita a pragmatismus, a to zejména v souvislosti s rozvojem klienta v oblasti samostatnosti a soběstačnosti.

Vališová (1978, s. 20) mimo jiné prezentuje příspěvek V. Gaňa, který se zaměřuje na specifické rysy osobnosti speciálního pedagoga, které jsou pro jeho výkon nejtypičtější, a to láska k dětem, trpělivost, zvýšená míra odpovědnosti aj.

Průcha (2003, s. 103-104) vymezuje kompetence ze dvou hledisek, a to osobnostní a profesní. Do osobnostních kompetencí řadí zodpovědnost, kreativitu, umění spolupracovat v týmu, řešit problémy, být vnímavý a reflexivní. U profesních kompetencí zdůrazňuje zejména komunikativní, řídicí a diagnostické dovednosti.

Veteška (2008, s. 33) dodává, že „*kompetence se týkají celé osobnosti člověka (jeho schopností, vlastností i motivů) a jsou získávány v průběhu celého života, stejně tak jsou rozvíjeny a ztráceny.*“

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že na osobnost speciálního pedagoga se musíme dívat jako na celek. Předpokladem pro úspěšné a efektivní vykonávání profese

speciálního pedagoga jsou jeho schopnosti a vlastnosti, a to nejen osobnostní, ale i profesní. Obojí získává po celý život. Zároveň je nutné připomenout, že se na osobnost speciálního pedagoga neustále zvyšují nároky a že se odborná způsobilost bude lišit v souvislosti s jeho zaměřením, čímž je myšlena jeho specializace. Na speciálního pedagoga ve školství budou kladeny jiné nároky než na speciálního pedagoga uplatňujícího se v sociální oblasti.

1.2.3 Současné pojetí speciálního pedagoga

Podle Vališové (1978, s. 9-10) v minulosti s osobami s postižením nepracovali vždy jen pracovníci s pedagogickým vzděláním. Často se jednalo o lékaře nebo o lidi s náboženským či filantropickým motivem.

Profesi speciálního pedagoga přesně vymezuje zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících. Mělo by se jednat o člověka s odpovídajícím vzděláním a odbornou kvalifikací pro pedagogickou činnost.

Jak bylo zmíněno v předchozí podkapitole, musí mít speciální pedagog vysokoškolské vzdělání. V současné době nabízejí studium oboru Speciální pedagogika v ČR tyto vysoké školy:

- Masarykova univerzita v Brně;
- Technická univerzita v Liberci;
- Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích;
- Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem;
- Univerzita Hradec Králové;
- Slezská univerzita v Opavě;
- Ostravská univerzita;
- Univerzita Jana Amose Komenského Praha;
- Univerzita Karlova v Praze;
- Univerzita Palackého v Olomouci;
- Západočeská univerzita v Plzni (VysokeSkoly.cz, online, 2023-01-29).

Součástí studia je odborná praxe, jejíž nároky na obsah a kvalitu se neustále zvyšují. Hlavním cílem je, aby měl student možnost nahlédnout do činnosti speciálního

pedagoga. Mnohdy se stane, že student dostane nabídku zaměstnání od zařízení, kde vykonával odbornou praxi (Stárek a kol., 2021, s. 9-10).

Klugerová (In: Stárek a kol., 2021, s. 17) v souvislosti se současným chápáním problematiky ve speciální pedagogice uvádí, že se často orientuje na vytvoření „supernormy“, kterou popisuje jako „*vytváření a praktikování tzv. trendů jednotné normality.*“ V praxi se tedy podle ní můžeme mnohdy setkat s urputnou snahou odborníků věci z historie dávat tam, kde nejsou ve zmiňované „supernormě“.

Slowík (2022, s. 50) připomíná, že speciální pedagogika, potažmo speciální pedagog, dnes působí v širší oblasti než jen ve výchově a vzdělávání. Zasahuje do všech životních oblastí jedinců se speciálními potřebami, a to ve všech jeho věkových kategoriích.

V souvislosti s aktuálním pojetím Růžičková (2018, s. 11) popisuje inkluzivní tendence, díky kterým dochází k rozšíření pracovních možností a příležitostí pro speciálního pedagoga. Dále uvádí, že často spolupracuje s odborníky z různých oblastí, což samozřejmě klade velké nároky na další vzdělávání a zvyšování kvalifikace.

S navyšujícími se nároky v teoretické a praktické rovině jdou ruku v ruce také větší nároky na vlastnosti a rysy jedince. Musí být čím dál odolnější vůči zátěži, psychicky odolnější (Růžičková, 2018, s. 11-12). Paulík (2017, s. 214) uvádí, že „*schopnost adaptovat se efektivně na pracovní zátěž je jednou z nutných podmínek profesionálního uplatnění člověka.*“ Ani profesi speciálního pedagoga se však nevyhýbá syndrom vyhoření, který Matoušek (2016, s. 246) definuje jako „*soubor příznaků vyskytující se u pracovníků pomáhajících profesí odvozovaný z dlouhodobé zátěže, kterou přináší práce s lidmi.*“ Dále syndrom popisuje jako vyčerpání (psychické, někdy doprovázeno i fyzickými projevy) s pocity beznaděje a strachu. Pracovníkovi klesá motivace a výkon. Růžičková (2018, s. 26-27) uvádí jako jednu z možností předcházení syndromu vyhoření supervizi. Dodává, že pracovník může být díky supervizi v práci spokojenější, a navíc se může zvýšit i kvalita práce, kterou odvádí. S tím souhlasí i Matoušek (2016, s. 218), podle kterého je supervizí myšlen kvalifikovaný dohled nad pracovníky, který by měl zajistit kvalitu jejich činnosti. Zmiňuje, že by pracovníka měla vzdělávat, podporovat a řídit.

2 NÍZKOPRAHOVÉ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ (NZDM)

V této kapitole si charakterizujeme, co je nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, jaké jsou jeho poslání, cíle, blíže se podíváme na cílovou skupinu a neopomeneme se věnovat jeho službám a metodám. Zároveň si přiblížíme pojmy, jež jsou pro tento typ sociální služby charakteristické, a to nepříznivá sociální situace, rizikové chování a riziková mládež.

2.1 Charakteristika nízkoprahového zařízení pro děti a mládež

Čechlovský a Racek (In: Klíma, 2009, s. 303) uvádějí, že nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM) u nás v České republice vznikla v 90. letech minulého století.

Zařízení tohoto typu vymezuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, který vstoupil v platnost 1. ledna 2007. Zmíněný zákon do sociálních služeb v § 32 zahrnuje:

- sociální poradenství;
- sociální péči;
- sociální prevenci.

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež spadá pod **služby sociální prevence**. Zákon o sociálních službách jimi rozumí služby, které *„napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby.“* Jejich cílem je pomoci jedincům, aby dokázali vyřešit svou nepříznivou situaci, ve které se ocitli. Zároveň mají služby sociální prevence ochránit společnost před vytvářením a rozšířením nežádoucích společenských jevů (Zákon č. 108/2006 Sb., § 53).

Zákon o sociálních službách dále v § 62 popisuje nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jako zařízení, která poskytují služby ve formě ambulantní, případně terénní.

Zaměřují se na děti a mladé lidi ve věku od 6 do 26 let, které jsou „ohroženy společensky nežádoucími jevy.“ Jejich cílem je zlepšení kvality jejich života, čehož se snaží dosáhnout předcházením či snížením rizik, které jsou spojovány s tím, jakým způsobem žijí. Pomáhají jim lépe se vyznat a pohybovat v jejich společenském prostředí a vytvářet podmínky pro zvládnutí jejich nepříznivé sociální situace.

Služba dle legislativy vykonává tyto **základní činnosti**:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti;
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím;
- sociálně terapeutické činnosti;
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (Zákon 108/2006 Sb., § 62).

Výše uvedené činnosti jsou pak detailněji popsány v § 27 vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.

Česká asociace streetwork o.s. (ČAS) v *Pojmosloví NZDM* (online, cit. 2023-01-08) definuje nízkoprahové zařízení pro děti a mládež jako službu, „*kteřá je určena pro děti a mládež, které se ocitly v obtížné situaci nebo jsou jí ohroženy a které nevyhledávají standardní formy institucionalizované pomoci a péče.*“ Jedná se o navázání a udržování kontaktu. Uživatelům služby se poskytují informace, pomoc a podpora. To vše vytváří vhodné podmínky, aby se mohli začlenit do společnosti a změnit svůj způsob života nebo řešit svou nepříznivou sociální situaci. Jedná se o službu nízkoprahovou, což znamená, že její realizace je prováděna s ohledem na maximální dostupnost. Je zde tedy snaha zdolat bariéry, které by mohly bránit cílové skupině využít zařízení nebo služeb, které tyto zařízení nabízí. Zařízení by tedy mělo být blízko prostředí, které je pro cílovou skupinu přirozené. Odlišný názor neznámá, že bude uživateli omezen přístup. Služba je poskytována zdarma a může probíhat anonymně. Uživatel má právo nahlížet do dokumentace, která obsahuje jeho údaje. Do služby není potřeba se registrovat a není podmíněna pravidelnou docházkou do zařízení či zapojením se do připravených aktivit. Provozní doba služby je pevná a odpovídá potřebám cílové skupiny.

Matoušek (2016, s. 119) ve slovníku sociální práce shodně odkazuje na možnost anonymity a že není nezbytné se objednávat. K definici nízkoprahového zařízení

pro děti a mládež pak ještě dodává, že se tato zařízení snaží podílet na utváření životního stylu dětí a mladých lidí. Napomáhají jim zvládnout nepříznivé podmínky či společenské obtíže.

Herzog (In: Klíma, 2009, s. 258) dodává, že se v případě těchto zařízení jedná o klubové prostory (nizkoprahové kluby), kam může cílová skupina docházet.

V současné době je registrováno v České republice 248 sociálních služeb typu nizkoprahových zařízení pro děti a mládež. Z toho 21 působí ve Středočeském kraji (Registr poskytovatelů sociálních služeb, online, cit. 2023-01-29).

2.2 Poslání a cíle nizkoprahového zařízení pro děti a mládež

„Posláním NZDM je usilovat o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, poskytovat informace, odbornou pomoc, podporu, a předcházet tak jejich sociálnímu vyloučení.“ (ČAS, online, cit. 2023-01-08).

V metodice nizkoprahového zařízení pro děti a mládež N klub (2022, s. 10) ještě k této definici dodávají, že je posláním tyto služby dětem a dospívajícím ohroženým společensky nežádoucími jevy poskytovat zdarma a v případě potřeby anonymně.

Kasalová a Dolejš (2015, s. 11) pak shrnují poslání nizkoprahových zařízení pro děti a mládež jako provázení dětí a mladých lidí obdobím dospívání, přičemž se jim dostává potřebných informací a dostatečné pomoci a podpory v komplikovaných obdobích jejich života. Předchází se tím jejich selhání a vyloučení ze společnosti.

Cílem této služby je pomocí cílených kontaktů ve vhodném prostředí vzdělávat děti:

- umět orientovat se v pravidlech prostředí, kde se nachází (rodina, škola apod.);
- zvládat si poradit v mezilidských vztazích (umět předejít konfliktům nebo je umět zvládnout, když k nim dojde);
- předcházet rizikovému chování nebo ho alespoň zmírnit (užívání návykových látek apod.) (Metodika N klub, 2022, s. 11).

Podle České asociace streetwork (online, cit. 2023-01-08) je také cílem dětem a mladým lidem zabezpečit:

- zvyšování společenských schopností a dovedností;
- snižování rizik, která vyplývají ze způsobu života cílové skupiny;
- podporu při začlenění do vrstevnické skupiny i do společnosti, do komunity;
- podporu pro zvládnutí jejich nepříznivé sociální situace;
- zlepšení kvality jejich života.

2.3 Cílová skupina nízkoprahového zařízení pro děti a mládež

V této podkapitole si nejprve vymezíme cílovou skupinu a poté si charakterizujeme důležité pojmy, které se k této cílové skupině pojí. Blíže si popíšeme nepříznivou sociální situaci, rizikové chování a rizikovou mládež.

2.3.1 Vymezení cílové skupiny NZDM

Podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách jsou cílovou skupinou nízkoprahových zařízení pro děti a mládež děti a mladí lidé ve věku od 6 do 26 let, které jsou ohroženy společensky nežádoucími jevy.

V metodických materiálech nízkoprahových zařízení pro děti a mládež je cílová skupina stanovena dle požadavků zákona o sociálních službách. Věnují se tedy dětem a mládeži ve stanovené věkové hranici, pro které je charakteristické, že se nacházejí v nepříznivé sociální situaci (konflikt, těžká životní situace aj.) nebo se z různých důvodů nezapojují do standardních volnočasových aktivit, vyhýbají se pomoci od institucí, tráví volný čas pasivně, jejich životní styl je ohrožující pro ně či pro jejich okolí, nebo jsou v kontaktu s nějakou formou rizikového chování (Metodika NZDM N klub, 2022, s. 10).

Klíma (In: Jedlička, 2004, s. 371-372) upozorňuje, že zatímco další sociální služby se většinou zaměřují na jedince s předem vymezenou charakteristikou, u nízkoprahových služeb pro děti a mládež tomu tak není. Možnými uživateli těchto

služeb mohou být velmi rozličné skupiny dospívajících. Popisuje, že z praxe vycházejí jako nejčastější cílová skupina „*dlouhodobí nositelé konkrétního patologického jevu*“ (rizikovní jedinci, kteří ohrožují sebe i okolí), anebo „*rizikové skupiny s epizodickým výskytem sociálně deviantního chování*“ (ti, co chodí za školu, mladí lidé, co nemají zaměstnání apod.). Dodává, že však tato uskupení nejsou skupinami se stejnou či podobnou psychosociální charakteristikou. Každý z nich má jiné potřeby.

2.3.2 Nepříznivá sociální situace

Legislativně je nepříznivá sociální situace vymezena jako „*oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením*“ (Zákon č. 108/2006 Sb., § 3).

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve svém projektu Inovace systému kvality sociálních služeb udává, že nepříznivá sociální situace je v systému sociálních služeb to nejdůležitější pro nastavení a koordinaci těchto služeb. Nepříznivou sociální situaci je potřeba správně posoudit, podle toho se pak řídí nastavení péče, pomoci a podpory. Její posouzení patří mezi nejdůležitější kompetence sociálních pracovníků. Proces, při kterém dochází k posouzení je zdrojem informací potřebných pro plánování sociálních služeb (online, cit. 2023-01-22).

Staníček a Syrový (In: Klíma, 2009, s. 89) zmiňují, že se může jednat například o tyto situace:

- složité životní situace – rozvod rodičů, problémy ve škole apod.;
- konfliktní společenské situace – násilí mezi vrstevníky, šikana, užívání návykových látek aj.;
- obtížné životní podmínky – špatné sociální podmínky, ohrožující prostředí, těžký přístup ke vzdělání apod.

Podle Klímy (In: Jedlička, 2004, s. 368-369) je rozdíl ve způsobu, jak svoji nepříznivou situaci řeší dospělí a jak naopak děti a dospívající. Zatímco dospělí dokáží

rozpoznat problém, vyhledat profesionální pomoc a podílet se na řešení, děti většinou nemívají zájem účastnit se těchto procesů. Nevědí, jakou službu využít v dané obtížné situaci. Netuší, kdo by jim mohl pomoci nebo mohou mít nesprávné informace. Taktéž mívají problém s navazováním kontaktu. Z důvodu předchozích zkušeností se často vyhýbají různým službám či institucím, které by je mohly podpořit. Klíma dále upozorňuje na to, že jsou někdy v podpůrných službách na děti a dospívající kladeny až příliš velké nároky. Jako důležitou vidí vnitřní atmosféru, a jestli jsou instituce schopné zajistit jim bezpečné prostředí a důvěrnost. Neopomíná zmínit, že mladí lidé často nepřijímají normy většinové společnosti a mají k nim negativní postoje.

2.3.3 Rizikové chování, riziková mládež

Cílovou skupinou nízkoprahových zařízení pro děti a mládež je **riziková mládež**. Jak již název napovídá, jedná se o mládež, která se chová rizikově nebo je nějakým rizikem ohrožena. V zahraničí se označuje termínem „youth at risk“. Follesø (online, cit. 2023-01-30) uvádí, že ji mnoho autorů vymezuje jako „problematic youth“, tedy problematickou mládež, která pije alkohol, bere drogy, má problémy se zákonem apod.

Matoušek (2016, s. 175) rizikovou mládež definuje jako mladé lidi, u kterých hrozí větší riziko selhání ve společnosti. Rizikové chování pak popisuje jako jednání, kdy může dojít k ohrožení života, zdraví či sociální integrity jedince, nebo jednání namířené proti zájmům společnosti, které jsou vymezeny legislativou.

Sobotková (2014, s. 40) vysvětluje pojem **rizikové chování** jako problémové, asociální, delikventní, antisociální a disociální jednání, které má biologické, psychologické či sociální příčiny (možné jsou i jejich kombinace). Jako příklady rizikového jednání uvádí záškoláctví, lhaní, agresivní chování, šikanu, krádeže, vandalismus, užívání návykových látek, gambling, netolismus, nelegální stahování hudby a filmů, předčasný pohlavní styk, hazardní aktivity, extremismus aj.)

Miovský (2010, s. 24) dělí rizikové chování na několik základních typů:

- záškoláctví;
- šikana a extrémní projevy agrese;

- extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě;
- rasismus a xenofobie;
- negativní působení sekt;
- sexuální rizikové chování;
- závislostní chování;
- poruchy a problémy spojené se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte;
- poruchy příjmu potravy.

Kasalová a Dolejš (2015, s. 17) se ve své monografii zmiňují, že dle výzkumu od Millward Brown ČR (2014) je nejčastější rizikové chování užívání návykových látek, přičemž nejvyšší procento zastupuje kouření cigaret (49 %). Následuje agresivní chování a sexuální rizikové chování.

Podle Miovského (2010, s. 24) lze rizikové chování ovlivňovat prevencí a léčbou.

Prevenci dělíme na primární, sekundární a terciární. Matoušek (2016, s. 154) popisuje primární prevenci jako intervenci, která se provádí ve chvíli, kdy problém ještě nenastal. Miovský (2010, s. 24-28) uvádí, že se programy primární prevence rozdělují na specifické a nespecifické. Nespecifické jsou mířeny na celou populaci. Programy a aktivity specifické primární prevence se zaměřují na konkrétní formu rizikového chování. Herzog (Kontaktní práce 2010, s. 108) dodává, že programy specifické prevence představují nepostradatelnou součást práce v nízkoprahových zařízeních. Hlavním cílem primární prevence je pak co nejvíce předcházet a redukovat rizika, která jsou spojena s projevy rizikového chování.

Sekundární prevence je podle Matouška (2016, s. 154) zaměřena na jedince, kterým hrozí zvýšené riziko sociálního selhání, nebo na ty, u nichž už k selhání došlo, ale jeho míra se zatím nedá určit. Terciární prevence se pak provádí u osob, u nichž už sociální selhání proběhlo. Jejím cílem je snaha o nápravu nebo alespoň zmírnění dopadu.

2.4 Základní principy nízkoprahových služeb

Česká asociace streetwork (online, cit. 2023-01-08) považuje za základní a velmi významný princip nízkoprahových služeb *nízkoprahovost*. Podle tohoto principu je také

odvozený název zařízení. Služba je tedy realizována takovým způsobem, aby byla co nejbližší cílové skupině („snížený práh“). Je zde tedy snaha o odstranění časové, prostorové, psychologické a finanční překážky, která by mohla bránit cílové skupině nalézt a využít prostorů a služeb zařízení. Není potřeba se registrovat, docházet pravidelně, zaplatit vstupné či jiné poplatky. Služba se zároveň nachází v blízkosti přirozeného prostředí cílové skupiny.

Herzog (In: Klíma, 2009, s. 177) zmiňuje, že pojem *nízkoprahovost* se používá jen v České republice. V zahraničí tento termín nenajdeme.

Dalším principem je *bezpečí a odbornost*, kdy je nízkoprahový klub pro své klienty bezpečným prostorem, kde dochází k vzájemnému respektu. Slouží k tomu i stanovená pravidla daného zařízení. Bezpečí je podpořeno také odborností pracovníků, kteří soustavně pracují na zlepšování svých vědomostí a dovedností v rámci svého individuálního vzdělávacího plánu. Zařízení zaručuje svým klientům také *důvěrnost* sdělených informací, *dostupnost a otevřenost*, kdy je otevřeno v průběhu celého roku a pro všechny bez ohledu na původ, náboženské vyznání, politickou orientaci, sociální postavení, rasu, pohlaví či sexuální orientaci. Praktikuje se zde *individuální přístup* ke každému uživateli (Metodika NZDM N klub, 2022, s. 16).

2.5 Služby nízkoprahového zařízení pro děti a mládež

Jak již bylo zmíněno nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují služby sociální prevence, a to formou ambulantní anebo terénní. Ambulantní službou se rozumí taková služba, kdy klient do zařízení dochází či jej někdo doprovází, a neposkytují se zde ubytovací služby. Terénní služba se uskutečňuje v přirozeném sociálním prostředí cílové skupiny (Zákon č. 108/2006 Sb. § 33).

Vyhláška č. 505/2006 Sb. vymezuje tyto základní činnosti při poskytování sociálních služeb v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti – volnočasové aktivity, pracovně výchovná činnost, nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností, zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání;
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – aktivity, díky nimž dochází k lepší orientaci ve vztazích ve společenském prostředí;
- sociálně terapeutické činnosti – vedou k rozvoji nebo udržení schopností a dovedností, které podporují začleňování osob do společnosti;
- pomoc při uplatňování práv a zájmů a obstarávání osobních záležitostí – pomoc při běžných záležitostech, pomoc s rodinnými záležitostmi a podpora při začleňování do společnosti.

Česká asociace streetwork (online, cit. 2023-01-08) uvádí tyto činnosti (intervence):

- kontaktní práce – způsob práce, který vede k realizaci individuálních plánů;
- situační intervence – výchovné interakce pracovníka v situacích, které vznikají mezi uživateli;
- informační servis – ústní a písemná forma poskytování určitých informací uživateli;
- poradenství – rozhovor, který slouží k odstranění nepříjemností;
- krizová intervence – podpora a pomoc v krizové situaci;
- zprostředkování dalších služeb – dojednání souvisejících služeb, doprovázení a asistování při jednání v zařízeních návazných služeb;
- případová práce – dlouhodobá plánovaná individuální práce (zaměřená na případ, kdy se hledá optimální řešení situace);
- skupinová práce – cílená aktivita se skupinou, která je zaměřená na rozvoj psychosociálních dovedností;
- práce s blízkými osobami – poskytování informací a poradenství blízkým osobám klienta (pracovník musí mít klientův souhlas);
- pobyt v zařízení – pobyt uživatele, kdy nevyužívá dalších služeb;
- volnočasové aktivity;
- preventivní programy – programy dle konkrétních potřeb cílové skupiny;
- rozvoj kognitivních a motorických dovedností, hygienických a společenských návyků aj.

Klíma (In: Jedlička, 2004, s. 389) k činnostem nízkoprahových zařízení shrnuje, že se jejich pomoc, podpora a intervence prolínají a vyvíjí s tím, jak se kontakt s uživatelem rozvíjí.

Proces poskytování služby v NZDM má podle ČAS tyto části:

- jednání se zájemcem o službu (první kontakt před začátkem využívání služby);
- uzavření dohody o poskytování služby (smlouva – ústní nebo písemná);
- plánování služby – individuální plánování;
- ukončení spolupráce – dohoda (ústní nebo písemná) (online, cit. 2023-01-08).

Podle Klímy (In: Jedlička, 2004, s. 387) mohou díky nízkoprahově organizovaným službám získat mladí lidé zkušenost, že je odborná pomoc od dospělých nemusí pokaždé omezovat, že na ně nebudou dohlížet a něco jim stanovovat.

2.6 Metody práce v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež

Základní a nejvýznamnější službou nízkoprahových služeb je **kontaktní práce**.

Podle České asociace streetwork (online, cit. 2023-01-08) se jedná o způsob práce díky němuž dochází k realizaci individuálních plánů. Jde o velmi specifický druh kontaktu s klientem, jehož cílem je vytvoření vzájemné důvěry a podmínek pro rozvoj kontaktu a poskytování následných služeb. Při kontaktní práci dochází ke stanovování hranic v komunikaci s uživatelem, zdokonalování schopností vyjádřit své potřeby a osvojování dovednosti využívat služeb, které jsou nabízeny.

Klíma (In: Jedlička, 2004, s. 371) definuje kontaktní práci jako „*komplex nízkoprahově organizovaných psychosociálních služeb, jejichž cílem je vytvářet podmínky pro navázání kontaktu – vztahu a konkrétní práci s jednotlivci, kteří se vyhýbají nebo nevyhledávají standardní institucionální pomoc.*“

Podle Herzoga (In: Klíma, 2009, s. 179) je potřeba se při kontaktní práci zaměřit na daný okamžik, soustředit se na to, co lze s klientem udělat teď a tady. Důvodem je nejistota, jestli se s klientem ještě někdy uvidíme, nebo jak dlouho s námi bude chtít mluvit.

Zahradník (In Klíma, 2009 s. 155) uvádí, že kontaktní práce klade na pracovníka velké, specifické a rozličné nároky. Kromě běžných nároků na pomáhající profesi jsou zde ne vždy jasné hranice ve vztazích, nároky na hodnověrnost a schopnost sebevyjádření. Specifický je také velký podíl osobnostního angažování při vzájemném působení se sociálním prostředím cílových skupin a jejich životní příběhy.

Další důležitou metodou práce v nízkoprahových službách je **terénní práce** neboli streetwork. Ne všechna nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují své služby ve formě terénní práce, ale vzhledem k tomu, že je čím dál rozšířenější, tak si tento termín blíže specifikujeme.

Podle Bednářové (In: Matoušek, 2003, s. 169-179) se v případě terénní práce jedná o „*přesně vymezenou metodu sociální práce, kterou vykonávají specificky orientovaní sociální pracovníci.*“ Upozorňuje na paradox, že zatímco se v České republice pro tento typ práce užívá anglický termín streetwork, tak anglicky mluvící země používají termíny jako youth work, detached work či field work. Důvodem je, že termín streetwork má v anglickém jazyce jiný význam. Dále definuje tuto metodu jako vyhledávací a mobilní sociální práci v přirozeném prostředí cílové skupiny, což jsou osoby, které žijí rizikovým způsobem života, u kterých se předpokládá, že potřebují pomoc, ale prozatím nekontaktovali příslušnou instituci. Vyhledávací funkci pak popisuje jako první krok směrem ke klientovi. Zakládá se na monitoringu (mapování), depistáži (vyhledávání) a kontaktování cílové skupiny. Zmiňuje se také o doprovodné funkci, kterou popisuje jako podporu a asistenci v těžkých obdobích života. Mobilitu práce popisuje jako schopnost pružné reakce na situaci, připravenost přemístit se do jiného prostředí.

Podle Zimmermannové (In: Klíma, 2009, s. 309) je práce terénního sociálního pracovníka založena na důvěře. Tu získá dlouhodobým kontaktem se skupinou, vzájemným poznáváním a vymezením hranic. Pracovník musí přijmout styl, jakým členové skupiny žijí, nepoučovat, neumravňovat. Neznamená to, že s tím pracovník souhlasí, avšak může se tak rozvinout důvěrný vztah, což je základ pro vytvoření zakázky, jejímž základem jsou potřeby klienta.

Jednou z cílových skupin terénní práce je i neorganizovaná a riziková mládež. Herzog (In: Klíma, 2009, s. 315-317) udává, že terénní práce s dětmi a mládeží má podpurný a preventivní charakter. Zmiňuje také, že jsou zde poskytovány podobné

výkony jako v nízkoprahových klubech, například kontaktní práce, poradenství, krizová intervence, případová práce, volnočasové aktivity aj. Nabízeno taktéž bezplatně a anonymně.

Nedělníková (2008, s. 26) obecně charakterizuje cíle terénní práce jako:

- podávání informací;
- pomoc ke znovunabývání sociálních kompetencí;
- prevence před vyloučením ze společnosti a jeho prohlubování;
- redukce nerovností;
- prevence rizikových jevů aj.

Další metody byly uvedeny již v podkapitole o službách NZDM v rámci činností tohoto zařízení (krizová intervence, případová práce, práce se skupinou aj.).

3 PRACOVNÍK NÍZKOPRAHOVÉHO ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Tato kapitola se věnuje charakteristice pracovníka nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Jedná se o profesi, která poskytuje službu sociální prevence stanovené cílové skupině lidí. Nejprve si tedy vymežíme pojem sociální pracovník, poté si ho popíšeme v kontextu NZDM. Následně se zaměříme na toto povolání jako na pomáhající profesi. A nezapomeneme se věnovat speciálnímu pedagogovi jako pracovníkovi tohoto zařízení.

3.1 Charakteristika pracovníka v nízkoprahovém klubu pro děti a mládež

Všichni pracovníci nízkoprahového zařízení pro děti a mládež musí splňovat odbornou způsobilost, která je dána zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

Výše zmíněný zákon udává, že sociální pracovník *„vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálního poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.“* (Zákon č. 108/2006 Sb., § 109).

Jako předpoklad k výkonu této profese zákon o sociálních službách uvádí:

- plnou svéprávnost;
- bezúhonnost;
- zdravotní způsobilost – na základě lékařského posudku;
- odborná způsobilost – absolvování akreditovaného vzdělávacího programu na VOŠ se zaměřením na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitativní a sociální činnost, nebo VŠ, se zaměřením na sociální práci, sociální

politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku (Zákon č. 108/2006 Sb., § 110).

Sociální pracovník by se měl dále vzdělávat, například na akreditovaných kurzech, odborných stážích, účasti na konferencích apod. Další vzdělávání je povinen zabezpečit sociálnímu pracovníkovi jeho zaměstnavatel, a to v rozsahu minimálně 24 hodin za rok (Zákon č. 108/2006 Sb., § 111).

Protože v nízkoprahových klubech nepracují jen sociální pracovníci, ale i pracovníci v sociálních službách, krátce se zmíníme i o nich. Svou činnost vykonávají pod dohledem sociálního pracovníka. Platí pro ně stejné podmínky jako pro sociální pracovníky, musí tedy být plně svéprávní, bezúhonní, zdravotně a odborně způsobilí. Na odbornou způsobilost jsou však kladeny menší nároky. Stačí mít základní či střední vzdělání a absolvovat akreditovaný kurz pracovníka v sociálních službách. Opět platí, že zaměstnavatel je povinen zajistit jim další vzdělávání v rozsahu minimálně 24 hodin za rok (Zákon č. 08/2006 Sb., § 116).

Důležité je také zmínit, že všichni pracovníci poskytující sociální služby mají povinnost zachovávat mlčenlivost o údajích, které se týkají osob, kterým je poskytována sociální služba (Zákon č. 108/2006 Sb., § 100).

Podle Gulové (2011, s. 35-36) sociální pracovník často pracuje s lidmi, kteří se nacházejí ve velmi těžkých životních situacích, a proto by měl mít rozsáhlou škálu dovedností. Měl by podle ní být empatický, profesionální, důvěryhodný a měl by umět naslouchat. Dále by měl být cílevědomý, samostatný, nápaditý, sebekritický, odolný, měl by umět komunikovat, předvídat a poznat souvislosti aj.

Sociální pracovník patří mezi pomáhající profese. Podle Matouška (2003, s. 52-53) by pomáhající pracovníci měli splňovat tyto předpoklady a dovednosti:

- zdatnost a inteligence – aby mohl člověk pomáhat druhým, měl by si udržovat fyzickou kondici a dále se vzdělávat, důležitá je také jeho emoční a sociální inteligence;
- přitažlivost – spojováno nejen s fyzickým vzhledem, ale také s chováním, odborností, pověstí aj.;

- důvěryhodnost – přispívá k ní diskrétnost, spolehlivost, porozumění;
- komunikační dovednosti – nezbytná dovednost a základní prostředek k navázání vztahu s klientem, neobejde se bez empatie, naslouchání a analýzy klientových prožitků.

Podle Géringové (2011, s. 18-19) má pro pomáhající chování velký význam identifikace, tedy „vrozená schopnost ztotožnit se s ostatními, která je v úzké součinnosti s geneticky podloženým sklonem k učení se napodobováním.“ Shodně s předchozími autory zmiňuje, že velmi podstatnou schopností je pro tato povolání empatie. V podobném duchu se vyjadřuje i Valenta (2015, s. 50), který ji považuje za nezbytnou. Dá se říci, že umět se vcítit do druhého a pochopit jeho emoce a motivy, je klíčovou dovedností. Matoušek (2016, s. 55) pak ve slovníku sociální práce definuje zmiňovanou empatii jako „kombinaci porozumění a vcítění umožněnou vysokou shodou v psychické výbavě všech lidí.“

Sociální pracovník v NZDM pracuje s dětmi a mladými lidmi ve věku od 6 do 26 let. Jeho práce spočívá zejména v kontaktní práci, a to ve formě rozhovoru. Z toho tedy vyplývá, že velmi důležité je umět komunikovat, vést rozhovor, naslouchat a být empatický. Podle Matouška (2022, s. 43-44) by měl rozhovor s dítětem začínat tématem, které u něj nevyvolává silné emoce (jak tráví volný čas, jaké má zájmy apod.). Až později doporučuje mluvit o tématech vážnějších (např. škola). Co se týká rodiny, tam vidí jako účinné dotazovat se nejprve na běžné fungování rodiny, a poté na vztahy formou otázek na společné činnosti dítěte s danou osobou. V NZDM se často rozhovory odehrávají v průběhu volnočasových aktivit (například deskových her, ping-pongu apod.). Matoušek (2022, s. 43) udává, že zejména u menších dětí je vhodná hra pro navázání kontaktu, protože je u ní dítě spontánnější.

Komunikace a důvěra je velmi důležitá také při individuálním plánování poskytování sociální služby s klientem.

3.2 Speciální pedagog v roli pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež

Speciální pedagog v NZDM je pracovníkem zařízení, které poskytuje sociální služby a vykonává zde tedy sociální práci.

Matoušek (2006, s.200-201) definuje sociální práci jako „*společenskovědní disciplínu i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby, zanedbávání výchovy dětí, delikvence mládeže, nezaměstnanosti aj.*“

Zákon o sociálních službách vymezuje okruh pracovníků, kteří mohou vykonávat činnost sociálního pracovníka. Jsou to:

- sociální pracovníci (podmínky uvedené v § 109 a § 110);
- pracovníci v sociálních službách;
- zdravotničtí pracovníci;
- pedagogičtí pracovníci;
- manželští a rodinní poradci a další odborníci, kteří přímo poskytují sociální služby;
- dobrovolníci (podmínky stanovené zvláštním právním předpisem (Zákon č. 108/2006 Sb., § 115).

Speciální pedagog tedy absolvováním vysokoškolského studia v oboru speciální pedagogika splňuje odbornou způsobilost pro vykonávání povolání sociálního pracovníka.

Stárek a kol. (2021, s. 12) uvádějí, že absolvent studijního programu Speciální pedagogika má odbornou teoretickou i praktickou přípravu pro výchovnou práci s osobami se speciálními vzdělávacími potřebami. Podílí se na jejich socializaci a edukaci, přičemž respektuje jejich anatomicko-fyziologické a vývojové zvláštnosti. Používá při tom speciální metody a individuální přístup. Dodává, že je kompetentní nejen pro práci v oblasti školství, ale také v zařízeních sociálních služeb, v nadacích a neziskových organizacích.

V nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež se můžeme setkat se sociálními pracovníky, pracovníky v sociálních službách, ojedinele s pedagogickými pracovníky

a dobrovolníky. Činnosti sociálních pracovníků jsou vymezeny zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, činnosti pedagogických zase zákonem č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících. V legislativním popisu činností těchto pracovníků je tedy rozdíl. Také stanovená odbornost pracovníků se liší – zákon o pedagogických pracovnících například speciálnímu pedagogovi stanovuje vzdělání v magisterském stupni, zatímco v zákoně o sociálních službách je uveden i stupeň bakalářský (Zákon č. 108/2006 Sb., § 110, zákon č. 563/2004 Sb., § 18). Speciálnímu pedagogovi tedy v NZDM postačí k výkonu povolání pracovníka v tomto zařízení ukončené bakalářské studium. Jeho činnosti a kompetence jsou nastaveny daným zařízením, a protože se jedná o sociální službu, tak se řídí zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Detailněji se činností a službám v NZDM tato práce věnovala v podkapitole 2.5.

V následující kapitole se budeme blíže zabývat uplatněním speciálního pedagoga v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Prostřednictvím výzkumu se podíváme na to, jak se zde může uplatnit a jakým způsobem může být pro tento typ služby přínosný.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 SPECIÁLNÍ PEDAGOG A JEHO UPLATNĚNÍ A PŘÍNOS PRO NÍZKOPRAHOVÉ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Tato kapitola se bude věnovat výzkumnému šetření. Nejprve bude popsán cíl výzkumu, následně budou stanoveny výzkumné otázky a charakterizována výzkumná strategie a respondenti. Poté se bude práce věnovat samotnému průběhu výzkumu. Následovat budou výzkumná zjištění a vyhodnocení cíle. Nakonec bude stanoveno doporučení pro praxi.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zmapovat působení speciálního pedagoga v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež; zjistit a popsat, jak se zde speciální pedagog může uplatnit. Předmětem zkoumání jsou znalosti a dovednosti, které speciální pedagog využívá na pozici pracovníka ve zmíněném zařízení. Výzkumné šetření se dále zabývá otázkou kompetencí a přínosu speciálního pedagoga pro daný typ sociální služby. Autorka si je vědoma, že otázka přínosu je postavena na subjektivních názorech respondentů, vychází však z jejich mnohdy letitých zkušeností. Dané téma bude směřováno zejména do doporučení pro praxi.

4.2 Výzkumné otázky

Švaříček a Šeďová (2007, s. 69) popisují výzkumné otázky jako jádro výzkumu. Zároveň uvádí, že musí odpovídat výzkumnému problému i cílům, které jsme si stanovili.

Na základě výzkumného cíle byly formulovány čtyři výzkumné otázky (Tabulka 1). Z nich pak autorka vycházela při přípravě otázek do rozhovoru s účastníky výzkumu (Tabulka 3).

Tabulka 1: Výzkumné otázky (VO)

VO 1	Jaké uplatnění může mít speciální pedagog v NZDM?
VO 2	Jaké znalosti a dovednosti může speciální pedagog využít na pozici pracovníka v NZDM?
VO 3	Jaké jsou kompetence speciálního pedagoga v NZDM?
VO 4	Jaký přínos může mít speciální pedagog pro NZDM?

Zdroj: autor práce, 2023

4.3 Charakteristika zvolené výzkumné strategie a respondentů

4.3.1 Charakteristika výzkumné strategie

Vzhledem ke stanovenému cíli byla pro tento výzkum vybrána **kvalitativní strategie**. Autorka ji považovala za vhodnou pro účel své práce, protože se zakládá na zkušenostech respondentů, a protože cílem nebylo zevšeobecnit data, která získala, ale porozumět danému problému.

Creswell (In: Hendl, 2005, s. 50) definuje kvalitativní výzkum jako „*proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému.*“ Shodně s tímto vymezením Gavora (2000, s. 148) udává, že cílem kvalitativního výzkumu je „*porozumět lidem a událostem v jejich životě.*“ Za nejdůležitější považuje vlastní úsudek a zkušenosti výzkumníka. Podle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 24) v kvalitativním výzkumu jde o to, aby se do hloubky prozkoumal široce definovaný jev a získalo se o něm co nejvíce informací.

Pro výzkumné šetření si autorka vybrala metodu přímého dotazování pomocí techniky **polostrukturovaného rozhovoru**, která je pro kvalitativní výzkum nejběžnější. Ke konverzaci v tomto případě slouží jak připravené otázky, které směřují k zodpovězení výzkumných otázek a naplnění cíle, tak i doplňující otázky, které

pomáhají k lepšímu uchopení zkoumaného problému (Mišovič, 2019, s. 80-81). Důležité je zaznamenat nejen odpovědi, ale všechno, co se odehraje v daném prostředí (Gavora, 2000, s. 142).

Autorka provedla před rozhovory důkladnou přípravu. Prostudovala si odbornou literaturu ohledně kvalitativního výzkumu. Detailně se pak věnovala postupu, jak má probíhat interview a zpracování otázek do rozhovoru, které měly vést k zodpovězení otázek výzkumných. Došlo také k přípravě pomůcek a informovaného souhlasu s rozhovorem. Průběhu rozhovoru se bude blíže věnovat podkapitola 4.4.

4.3.2 Charakteristika respondentů

Pro účely výzkumu byl vybrán **záměrný vzorek**. Podle Gavora (2000, s. 144) by u kvalitativního výzkumu mělo jít pokaždé o záměrný vzorek, protože je potřeba vybírat vhodné osoby, které mají vědomosti a zkušenosti z daného prostředí.

Výzkumné šetření bylo provedeno s pěti zkušenými pracovníky nízkoprahových zařízení pro děti a mládež ze Středočeského kraje, kteří jsou absolventy studijního oboru Speciální pedagogika. Jednalo se o ženy ve věku od 25 do 40 let, z čehož dvě jsou zároveň vedoucími pracovníky daného zařízení.

Tabulka 2: Výzkumný vzorek

Pracovník	Pohlaví	Věk	Délka praxe v NZDM	Pracovní pozice
Pracovník 1 – P1	Žena	40 let	Více než 5 let	Sociální pracovník
Pracovník 2 – P2	Žena	25 let	Méně než 5 let	Pracovník v sociálních službách
Pracovník 3 – P3	Žena	40 let	Více než 5 let	Sociální pracovník
Pracovník 4 – P4	Žena	26 let	Méně než 5 let	Pedagogický pracovník
Pracovník 5 – P5	Žena	39 let	Méně než 5 let	Sociální pracovník

Zdroj: autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Poznámka: U délky praxe v NZDM záměrně není uvedena konkrétní doba, a to z důvodu anonymity. Autorka považuje délku praxe za důležitou informaci, proto se rozhodla ji do tabulky zahrnout.

4.4 Popis průběhu výzkumu

Na začátku výzkumného šetření autorka vyhledala kontakty na všech 21 nízkoprahových zařízení pro děti a mládež ve Středočeském kraji, která jsou uvedena v Registru poskytovatelů sociálních služeb. Následně došlo k rozeslání emailů těmto zařízením s představením výzkumu a výzkumníka a žádostí o informaci, zda některý z jejich pracovníků absolvoval studijní program Speciální pedagogika. V případě, že ano, bylo požádáno o kontakt na tohoto pracovníka. Na žádost odeslanou prostřednictvím emailu odpovědělo 42 % dotázaných. Zařízení, která neodeslala odpověď, byla autorkou kontaktována ještě prostřednictvím sociální sítě Facebook. Na tuto žádost odpovědělo dalších 29 % dotázaných. Zbylá zařízení se autorka pokusila kontaktovat telefonicky s úspěšností 14 %. Celkově se tedy podařilo kontaktovat 85 % nízkoprahových zařízení pro děti a mládež ve Středočeském kraji. Do konečného výzkumu se zapojilo 5 speciálních pedagogů, kteří pracují v daném typu zařízení.

Se zmíněnými speciálními pedagogy byl domluven a proveden individuální polostrukturovaný rozhovor. Na začátku proběhlo seznámení mezi výzkumníkem a účastníkem výzkumu. Poté byl popsán cíl výzkumu a poskytnuty informace ohledně témat, na která budou pokládány otázky. Autorka měla předem připravenou sadu otázek, na které účastníci odpovídali v jejich pracovním prostředí, na klidném a soukromém místě. Když bylo potřeba nějakou odpověď blíže specifikovat, došlo k položení doplňkové otázky. Na odpovědi byl dán dostatek času a možnost doptat se v případě jakýchkoli nejasností. Všichni respondenti byli ujisti o anonymitě ve vztahu k osobním údajům. Došlo také k podepsání informovaného souhlasu o poskytnutí rozhovoru, jehož součástí bylo kromě popisu výzkumu, zaručení anonymity a možnosti použití citací z rozhovoru v bakalářské práci také prohlášení, že respondenti rozumí obsahu souhlasu, že s ním souhlasí a že nemusí odpovídat na otázky, které by jim byly nepříjemné. (Informovaný souhlas lze nalézt v seznamu příloh.). Autorka v průběhu rozhovoru pokládala otevřené otázky, aktivně naslouchala,

pozorovala a zapisovala. Usilovala o to, aby byla srozumitelná, neutrální a neovlivňovala odpovědi respondentů. Snažila se být co nejvíce empatická a citlivá. Délka rozhovoru se pohybovala mezi 30 a 45 minutami. Z rozhovoru byl proveden písemný záznam, se kterým účastníci výzkumu souhlasili. Autorka si také po každém rozhovoru udělala vlastní poznámky o jeho průběhu. Přepis rozhovoru a poznámky pak byly následně analyzovány. V případě potřeby jsou přepisy k dispozici u autorky této práce.

Níže jsou uvedeny otázky kladené v rozhovoru. Tyto tazatelské otázky byly rozděleny tak, aby odpovídaly na výzkumné otázky a refletovaly tak stanovený cíl výzkumu. Podrobněji se této problematice věnuje podkapitola 4.6.

Tabulka 3: Otázky kladené v rozhovoru (Tazatelské otázky – TO)

TO 1	Jak dlouho pracujete v NZDM?
TO 2	Proč jste se rozhodl/a pracovat právě na pozici pracovníka v NZDM?
TO 3	Na jaké pozici v NZDM pracujete?
TO 4	Jak se podle Vás může speciální pedagog uplatnit v NZDM?
TO 5	Jaké je Vaše vzdělání?
TO 6	Jaké znalosti a dovednosti ze studia oboru Speciální pedagogika byly pro Vás nejvíce přínosné pro práci v NZDM?
TO 7	Jaké znalosti a dovednosti po studiu oboru Speciální pedagogika Vám na pozici pracovníka NZDM nejvíce chyběly?
TO 8	V jakých oblastech se dále vzděláváte?
TO 9	Jaké jsou Vaše kompetence v NZDM?
TO 10	S jakými institucemi jste v kontaktu při své práci v NZDM?
TO 11	Jaké vlastnosti by měl mít speciální pedagog pracující v NZDM?
TO 12	Jak předcházíte syndromu vyhoření?
TO 13	Čím může být speciální pedagog přínosný pro NZDM?
TO 14	Jaký přínos má naopak práce v NZDM pro speciálního pedagoga?
TO 15	Co si myslíte o vytvoření samostatné pozice speciálního pedagoga v NZDM?

Zdroj: autor práce, 2023

4.5 Etické otázky výzkumu

Podle Hendla (2005, s. 155-157) je etická stránka výzkumu velmi důležitá. Uvádí, že je potřeba získat od zkoumaného jedince souhlas s účastí ve výzkumu s tím, že může kdykoliv svou účast odmítnout. Také nesmí být účastníkům zatajovány informace o výzkumu a je potřeba jim zajistit anonymitu. Důležité je zachování soukromí a citlivé jednání. Mišovič (2019, s. 76-78) dodává, že etická pravidla se aplikují ve všech fázích výzkumu a že etické principy se vztahují nejen na zkoumanou osobu, ale i na výzkumníka.

Z předchozí kapitoly, která se věnovala průběhu výzkumu, je zřejmé, že se autorka etickými zásadami a principy řídila. Všichni respondenti s rozhovory i jejich přepisy souhlasili. Byla dodržena anonymita, princip důvěrnosti a mlčenlivosti. Pokud bylo potřeba respondenty znovu kontaktovat kvůli doplnění informací, autorka tak udělala. Jeden z účastníků si vyžádal zaslání bakalářské práce po jejím dokončení a schválení. Až se tak stane, bude práce na domluvenou adresu odeslána.

4.6 Výzkumná zjištění

Tato kapitola se zaměřuje na analýzu zjištěných dat. Podle Hendla (2005, s. 223-225) není jednoduché zpracovat výzkumná data tak, abychom z nich dostaly informace, které nám budou užitečné, a navíc v nich nalezneme odpovědi na výzkumné otázky. Hodnotnou kvalitativní analýzu považuje za umění. Upozorňuje také na možné chyby či omyly výzkumníka, které mohou mít na analýzu negativní vliv.

Autorka získala data pomocí polostrukturovaných rozhovorů s účastníky výzkumu. Její analýza se zaměřuje na data z přepisů těchto rozhovorů a vlastních poznámek. Tyto poznámky byly výsledkem pozorování reakcí respondentů a byly zapsány autorkou až po skončení rozhovoru. Přepisy byly nejprve doplněny o zmíněné poznámky. Následně byla veškerá data dána do jednoho dokumentu a analyzována. Odpovědi na tazatelské otázky byly pečlivě roztríděny tak, aby odpovídaly na stanovené výzkumné otázky. Následně byly informace porovnávány a hledalo se v nich, co je shodné, podobné či odlišné.

V následujících podkapitolách se budeme věnovat výzkumným zjištěním pro jednotlivé výzkumné otázky. Účastníci výzkumu zde budou označeny dle tabulky 2 (P1, P2, ..., P5), která je uvedena v podkapitole 4.3.2.

4.6.1 Uplatnění speciálního pedagoga v NZDM

Tato podkapitola se věnuje první výzkumné otázce, která zní: **Jaké uplatnění může mít speciální pedagog v NZDM?**

Pro získání dat, která by zodpověděla tuto výzkumnou otázku, byly položeny tyto tazatelské otázky:

- 1) Jak dlouho pracujete v NZDM?
- 2) Proč jste se rozhodl/a pracovat právě na pozici pracovníka v NZDM?
- 3) Na jaké pozici v NZDM pracujete?
- 4) Jak se podle Vás může speciální pedagog uplatnit v NZDM?

Prvním dotazem chtěla autorka zjistit, jak dlouho se již dotazovaní speciální pedagogové uplatňují na pozici pracovníka v nízkoprahovém klubu pro děti. Délka praxe je velmi důležitá a ovlivňuje náhled daného pracovníka na dané téma. Ve výzkumu se sešli tři pracovníci, kteří vykonávají toto povolání méně než 5 let, a pak dva pracovníci, kteří mají už mnoholetou praxi, přičemž jeden z nich pracuje v daném zařízení již více než 10 let. Nutno dodat, že se délka praxe z pohledu autorky opravdu projevila v odpovědích a názorech respondentů, a to zejména v jejich rozmanitosti a detailech.

Ve druhém dotazu šlo o to dozvědět se, proč se účastníci výzkumu chtěli uplatnit právě na pozici pracovníka v NZDM, důvody, co je k tomu vedlo. Zatímco P1 ke zmiňovanému povolání dovedla náhoda, u ostatních respondentů došlo ke shodě v odpovědích, kdy se jejich důvody týkaly především uplatnění znalostí a smysluplnosti v práci. P2 chtěl uplatnit své předchozí zkušenosti z volnočasového klubu a jasně zmínil: „*práce s dětmi mě naplňuje.*“ P3 uvedl jako hlavní důvod, že mu nevyhovovalo prostředí pedagogických institucí, zejména pak „*přístup pedagogů a dalších pracovníků k jejich svěřencům.*“ P4 a P5 pak shodně uvedli, že je k této práci dovedl zájem o práci

s dětmi v sociální oblasti a uplatnění vědomostí a dovedností získaných studiem oboru Speciální pedagogika.

Třetí dotaz odhaluje, zda se speciální pedagogové v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež uplatňují jako sociální či pedagogičtí pracovníci. Čtyři respondenti se v NZDM shodně uplatňují jako sociální pracovníci, přičemž dva z nich jsou zároveň vedoucími těchto zařízení. P4 je jako jediný z dotazovaných vedený na své pozici jako pedagogický pracovník. Nutno dodat, že doplňkovými otázkami bylo zjištěno, že jsou pracovníci zařízení, ve kterém pracuje P4 obvykle zaměstnání jako sociální pracovníci. P4 chtěl však být veden na vlastní žádost na pozici pedagogického pracovníka. Na základě domluvy s danou organizací se tak stalo. Důvodem požadavku bylo, že vystudoval pedagogický obor, tak pokud je to možné, chce pracovat jako pedagogický pracovník.

Účastníci výzkumného šetření jsou zkušenými pracovníci NZDM. Další otázka měla odhalit jejich vlastní názory na způsob uplatnění speciálního pedagoga v NZDM. Všechny pět respondentů se shodlo na tom, že speciální pedagog se může v NZDM uplatnit zejména svou odborností z oblasti etopedie. P5 také uvádí, že zde uplatňuje i postupy práce s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami. *„Služby často navštěvují děti s problémovým chováním. Speciální pedagog ví, jak k takovým dětem přistupovat.“* (P2). P1 k tomu zmiňuje, že *„je velkou výhodou znát různé patologie a vědět, jak s nimi zacházet.“* Nicméně P3 dodává, že *„je potřeba, aby dokázal opustit naučené pedagogické stereotypy a dokázal přijmout paradigmatu sociální, respektive kontaktní práce.“*

4.6.2 Znalosti a dovednosti speciálního pedagoga v NZDM

Tato podkapitola se věnuje druhé výzkumné otázce, která zní: **Jaké znalosti a dovednosti může speciální pedagog v NZDM využít?**

Pro získání dat, která by zodpověděla tuto výzkumnou otázku, byly položeny tyto tazatelské otázky:

- 1) Jaké je Vaše vzdělání?
- 2) Jaké znalosti a dovednosti ze studia oboru Speciální pedagogika byly pro Vás nejvíce přínosné pro práci v NZDM?
- 3) Jaké znalosti a dovednosti po studiu oboru Speciální pedagogika Vám na pozici pracovníka NZDM nejvíce chyběly?
- 4) V jakých oblastech se dále vzděláváte?

K oblasti znalostí a dovedností autorka považovala za důležité nejprve zjistit, jaké mají účastníci výzkumu vzdělání. Zajímala se nejen o nejvyšší dosažené vzdělání, ale také se doptávala na typ střední školy. Na základě těchto informací si pak udělala úvodní obrázek o vědomostech, znalostech a dovednostech respondentů. Pro tento výzkum bylo však nejdůležitější vzdělání v oblasti speciální pedagogiky, a k tomu bylo zjištěno, že jeden z účastníků absolvoval tento obor na VOŠ pedagogické, zatímco ostatní respondenti mají ukončené bakalářské studium na různých univerzitách. Nutno dodat, že dva z účastníků jsou momentálně studenty navazujícího magisterského studia a další z nich absolvoval státní zkoušky z psychologie, pedagogiky a speciální pedagogiky v magisterském oboru Vychovatelství se speciální pedagogikou. Autorka také považuje za důležité zmínit, že dva z respondentů absolvovali i bakalářské studium oboru Speciální práce, pro které se rozhodli později, a to kvůli lepšímu porozumění sociální oblasti.

Šestý dotaz směřoval na přínos znalostí a dovedností ze studia Speciální pedagogiky pro práci v NZDM. Všichni respondenti se shodli na tom, že jim jejich studium daného oboru bylo velkým přínosem. Pochvalovali si znalosti zejména z psychologie, sociální patologie a etopedie. Zmíněny však byly také znalosti z pedagogiky volného času, Romistiky, psychopedie a speciální pedagogiky pro osoby se speciálními vzdělávacími potřebami. Dva z účastníků konstatovali, že pro ně byla přínosem i odborná praxe, a to zejména z výchovných zařízení a oblasti sociální prevence.

V následující sedmé otázce se autorka poptávala na znalosti a dovednosti ze Speciální pedagogiky, které dotazovaným naopak nejvíce chyběly. Došlo zde ke shodě v tom, že nejvíce postrádali znalosti a dovednosti ze sociální oblasti, například v individuálním plánování, terénní práci apod. „*Nejvíce mi chyběly konkrétní postupy a metody při práci s klienty.*“ Jeden z účastníků se svěřil, že chybějící dovednosti byly hlavním důvodem, proč později studoval ještě obor Sociální práce.

Osmý dotaz navazoval na dotaz předchozí. Jeho cílem bylo doplnit informace ke vzdělání a dovednostem účastníků. Doptával se, v jakých oblastech se dále vzdělávají. Shoda panovala v tom, že se jedná o oblasti velmi různorodé. Dva respondenti se shodli na rozvoji v krizové intervenci a terénní práce. Další zase stejně uvedli oblast psychologie a komunikace. „*Vybírám si semináře, které jsou v dané chvíli aktuální. Cílová skupina se stále vyvíjí, a tak je potřeba své znalosti a dovednosti aktualizovat. Věnuji se také seberozvoji, kde se zaměřuji na svou vnitřní integritu.*“ (P3).

4.6.3 Kompetence speciálního pedagoga v NZDM

Tato podkapitola se věnuje třetí výzkumné otázce, která zní: **Jaké jsou kompetence speciálního pedagoga v NZDM?**

Pro získání dat, která by zodpověděla tuto výzkumnou otázku, byly položeny tyto tazatelské otázky:

- 1) Jaké jsou Vaše kompetence v NZDM?
- 2) S jakými institucemi jste v kontaktu při své práci v NZDM?
- 3) Jaké vlastnosti by měl mít speciální pedagog pracující v NZDM?
- 4) Jak předcházíte syndromu vyhoření?

V oblasti kompetencí panovaly odlišnosti v tom, že dva z respondentů jsou zároveň vedoucími pracovníky, takže se jejich kompetence v některých věcech lišily. Našli se tam však i podobnosti a shody, protože i vedoucí pracovník dělá přímou práci s klienty, jen ne v takovém rozsahu jako řadový sociální pracovník. Tazatelské otázky odhalovaly konkrétní kompetence respondentů v jejich zařízení, zaměřovaly se na spolupráci s ostatními institucemi, zjišťovaly, jaké vlastnosti by měl mít speciální pedagog v NZDM a v rámci této oblasti taky poptávaly respondenty, jak pečují o své psychické zdraví, aby se vyhnuli syndromu vyhoření.

K devátému dotazu je potřeba dodat, že pracovní kompetence ve smyslu konkrétních činností si stanovuje vždy dané zařízení. Každý pracovník má stanovený seznam kompetencí (činností), které má na starosti a je za ně zodpovědný. Všichni pracovníci na tuto otázku odpovídali výčtem činností, které dělají v NZDM, kde jsou

zaměstnaní. Z toho vyplynulo, že jsou jejich činnosti hodně podobné, jen s tím rozdílem, že pokud je respondent zároveň vedoucím zařízení, má kompetencí více a některé z nich jsou odlišné. Výčet činností respondentů koresponduje s tím, co již bylo popsáno v podkapitolách 2.5 a 3.1.

Protože se v kompetencích objevuje i kontakt či komunikace s různými návaznými institucemi a organizacemi, věnovala autorka tomuto tématu samostatnou tazatelskou otázku. Desátý dotaz zjišťoval, kam až sahá pole působnosti pracovníka NZDM, tedy i speciálního pedagoga v daném typu zařízení. Nejčastěji zmiňovanými institucemi byly školy, OSPOD, městský úřad a městská policie. Jako další byly zmiňovány Česká asociace streetwork (ČAS), Sociálně aktivizační služba (SAS), Probační a mediační služba (PMS), dětský domov, centra adiktologických služeb, centrum pro integraci cizinců aj.

Jedenáctý dotaz byl zaměřený na konkrétní vlastnosti, které by měl mít speciální pedagog pracující v NZDM. P1 zmiňuje „*otevřenost, opravdovost, nadhled, a musí být srovnaný sám se sebou.*“ Podle P2 by měl být „*empatický, měl by mít přirozenou autoritu a neměl by odsuzovat. Nejvíce je potřeba trpělivost.*“ Dále se zmiňuje o profesionalitě, dodržování mlčenlivosti, umění pomoci a podpořit při řešení problému aj. P3 doplňuje „*schopnost aktivního naslouchání, rozpoznání potřeb klientů a adekvátně na ně reagovat, schopnost neradit, posilovat a rozvíjet jednotlivé stránky klientovy osobnosti.*“ Za další důležité vlastnosti považuje kreativitu, schopnost týmové spolupráce, chuť věnovat se sebepoznání a seberozvoji aj. Výčet vlastností od P4 a P5 se shoduje s předchozími respondenty.

Dvanáctý dotaz byl zaměřený na psychohygienu, protože se jedná o povolání pomáhajícího pracovníka, kterému hrozí syndrom vyhoření. Tato tazatelská otázka odhaluje, jakým způsobem speciální pedagogové v NZDM pečují o své duševní zdraví. Někteří dotazovaní se věnují svým zájmům, které jim vždy zlepší náladu a některé z nich i fyzickou kondici. Další dávají přednost odpočinku a relaxaci. „*Hodně mi pomáhá supervize a intervize, kde je prostor pro sdílení. A taky si práci nenosím domů.*“ (P2). P3 shodně zmiňuje supervizi, a kromě jiného také dodává, že je velmi důležitá „*bezvýhradná podpora a pochopení mé profese mým nejbližším okolím.*“ To považuje za naprosto nezbytnost pro udržení psychické pohody.

4.6.4 Přínos speciálního pedagoga pro NZDM

Tato podkapitola se věnuje čtvrté výzkumné otázce, která zní: **Jaký přínos může mít speciálního pedagoga pro NZDM?**

Pro získání dat, která by zodpověděla tuto výzkumnou otázku, byly položeny tyto tazatelské otázky:

- 1) Čím může být speciální pedagog přínosný pro NZDM?
- 2) Jaký přínos má naopak práce v NZDM pro speciálního pedagoga?
- 3) Co si myslíte o vytvoření samostatné pozice speciálního pedagoga v NZDM?

Téma přínosu speciálního pedagoga v NZDM bude vycházet ze subjektivních názorů účastníků výzkumu. Autorka se však domnívá, že vzhledem k tomu, že jsou mezi respondenty i vedoucí daných zařízení s mnoholetými zkušenostmi, budou tyto názory hodnotné.

Třináctý dotaz zjišťoval názory respondentů na přínos speciálního pedagoga v NZDM. Všichni dotazovaní se shodli na tom, že je speciální pedagog pro NZDM přínosný, zejména pro svůj široký záběr znalostí. Nejvíce se opět zmiňovala etopedická oblast. „*Vzhledem ke skladbě klientů NZDM může být speciálně pedagogická intervence velkým přínosem. Může cíleně a odborně na tuto skupinu pedagogicky působit.*“ (P4). Podle P3 „*dokáže snáze rozpoznat, diagnostikovat speciální potřeby klientů, disponuje znalostmi speciálně pedagogických postupů, které se mohou uplatnit v konkrétních činnostech, může snižovat práh dostupnosti zařízení (např. pokud komunikuje znakovým jazykem, umožňuje čerpání služby klientovi se sluchovým handicapem).*“

Autorka považovala za vhodné podívat se na otázku přínosu i z druhé strany, a tak se čtrnáctý dotaz věnoval přínosu práce v NZDM pro speciálního pedagoga. Podle ní tyto dva náhledy spolu souvisí a výsledek tak může být nápomocný k doporučení pro praxi. Z odpovědí respondentů vyplynula shoda, kdy si myslí, že speciální pedagog může v tomto zařízení využít své vědomosti, znalosti a dovednosti, a to nejen při práci s klienty, ale i v komunikaci s návaznými službami. Jedná se o práci smysluplnou a velmi rozmanitou, což je dalším přínosem. Podle P3 se v tomto zařízení může dále rozvíjet, a to nejen odborně, ale i osobnostně. P2 doplňuje, že „*vždy záleží*

na člověku a jeho nastavení. Pokud dotyčného naplňuje práce s dětmi, a navíc se specializuje na etopedii, může být tato práce pro něj velmi přínosná.“

Poslední dotaz vedoucí k zodpovězení výzkumné otázky ohledně přínosu speciálního pedagoga se zaměřil na smysluplnost vytvoření samostatné pozice speciálního pedagoga v NZDM. P1 uvádí, že *„pokud by zde speciální pedagog spolupracoval se sociálním pracovníkem, tak by byla tato pozice v NZDM přínosná.“* P2 naopak uvádí, že *„samostatná pozice speciálního pedagoga v NZDM není potřeba.“* Argumentuje tím, že by zde vykonával stejnou práci jako sociální pedagog. Někteří pak vidí v samostatné pozici výhodu pro klienty. *„Speciální pedagog má mezioborový přesah a orientuje se v celkové problematice, která klienty NZDM zasahuje.“* (P4). Další respondent z pozice vedoucího NZDM dodává, že by se tato pozice určitě uplatnila a že považuje za výhodu mít v týmu pracovníka s odborností v oblasti speciální pedagogiky.

Po analýze dat, kdy autorka hledala odpovědi na výzkumné otázky, volně navazuje následující podkapitola, která se bude věnovat jejich vyhodnocení.

4.7 Vyhodnocení výzkumných otázek a cíle výzkumu

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit a popsat, jak se speciální pedagog může uplatnit v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. K dosažení stanoveného cíle byly nejprve formulovány výzkumné otázky. Těm se pak věnovaly jednotlivé podkapitoly v předchozí kapitole. Data byla získána z rozhovorů s pracovníky NZDM, kteří jsou absolventy oboru Speciální pedagogika.

První výzkumná otázka zkoumala uplatnění speciálního pedagoga v NZDM. Na základě odpovědí respondentů na jednotlivé tazatelské otázky, lze konstatovat, že se speciální pedagog v daném typu zařízení může jistě uplatnit, a to jako sociální pracovník nebo pedagogický pracovník. Typičtější je zařazení na pozici sociálního pracovníka, protože i když přijde do zařízení pedagog, vykonává zde sociální práci, která je stanovena zákonem č.108/2006 Sb., o sociálních službách (viz teoretická část práce). V NZDM se uplatní zejména speciální pedagogové, které naplňuje práce s dětmi a mladými lidmi, kteří chtějí využít své znalosti a dovednosti ze studia, odborné praxe, stáže či předchozího zaměstnání. Někteří dotazovaní byli toho názoru, že je výhodou

pro NZDM mít v týmu člověka, který je absolventem Speciální pedagogiky, a to díky jeho mezioborovému přesahu.

Druhá výzkumná otázka zjišťovala znalosti a dovednosti speciálního pedagoga, které může využít na pozici pracovníka v NZDM. Ohledně tohoto tématu opět panovala mezi účastníky výzkumu shoda. V jejich odpovědích se opakovalo téma využití zejména znalostí z etopedie a sociální patologie. V menším množství, ne však zanedbatelném, byly zmiňovány vědomosti a dovednosti z psychologie, psychopedie či speciální pedagogiky osob se speciálními vzdělávacími potřebami. Zároveň se ale shodli na tom, že si speciální pedagog musí po nástupu do NZDM doplnit chybějící znalosti ze sociální oblasti (např. postupy, metody). Většina také zmiňovala, že je potřeba se dále vzdělávat a prohlubovat tak své znalosti a dovednosti. Někteří dodávali, že by měl speciální pedagog rovněž pracovat na svém osobním rozvoji.

Třetí výzkumná otázka se zaměřovala na zjištění kompetencí speciálního pedagoga v NZDM. Z rozhovoru vyplynulo, že si kompetence zaměstnanců nastavují samy organizace, které provozují dané zařízení. Samozřejmě musí odpovídat činností dle zákona o sociálních službách. Dále se ukázalo, že pracovníci v NZDM mají všichni podobné kompetence, ať se jedná o absolventa oboru Sociální práce či absolventa Speciální pedagogiky. Otázka kompetencí se však netýkala pouze činností, ale také schopností a vlastností, které by tito pracovníci měli mít, které k této profesi potřebují. Zde už byly odpovědi respondentů rozmanitější. Přesto se shodli na vlastnostech a schopnostech jako je empatie, umění naslouchat, nehodnotit, komunikační dovednosti, trpělivost, nadhled či kreativita. Důležitou dovedností je také umět pomoci a podpořit klienta při řešení jeho nepříznivé situace.

Poslední výzkumná otázka zjišťoval přínos speciálního pedagoga v NZDM. Jak již bylo zmíněno, tato otázka byla postavena na subjektivních názorech účastníků výzkumného šetření. Přesto bylo zajímavé dozvědět se, co si o přínosu speciálního pedagoga myslí pracovníci daného zařízení, kteří sami studovali zmiňovaný obor. Někteří z nich později studovali ještě obor Sociální práce a stali se vedoucími NZDM, a tak se na celé téma přínosu měli možnost podívat z jiného hlediska. Všichni respondenti považovali odbornost v oboru Speciální pedagogika za velmi přínosnou pro NZDM. Důvodem byl zejména jeho mezioborový přesah a rozsah znalostí a dovedností, které se týkají oblastí, které se dotýkají cílové skupiny daného zařízení.

Za největší přínos pak respondenti pokládali znalosti z etopedie, díky nimž jsou vybaveni pro práci s rizikovou mládeží. Účastníci výzkumu se shodli i na tom, že je práce v NZDM zároveň přínosná i pro samotného speciálního pedagoga. Může zde uplatnit širokou škálu svých znalostí a dovedností, není zde zaměřen pouze na jednu problematiku. Práce v nízkoprahovém zařízení ho může posunout jak profesně, tak osobnostně. Může si zde prohloubit své již nabitě znalosti a rozšířit obzory a dovednosti v oblasti sociální práce. V rámci zjišťování přínosu speciálního pedagoga v NZDM byla položena ještě otázka ohledně smysluplnosti vytvoření samostatné pracovní pozice speciálního pedagoga. Někteří respondenti na tento dotaz neuměli hned odpovědět. Potřebovali delší čas na promyšlení a stejně si odpovědi nebyli úplně jistí. Jeden z nich považoval samostatnou pozici speciálního pedagoga za zbytečnou. Dva odpověděli, že by se pozice pravděpodobně uplatnila. Další dva pak vypověděli, že by samostatná pozice speciálního pedagoga byla pro NZDM přínosná.

Dle vyhodnocení výzkumných otázek lze konstatovat, že ať už jde o pozici sociálního pracovníka či o samostatnou pozici speciálního pedagoga v NZDM, zcela určitě se speciální pedagog v daném typu zařízení poskytující sociální služby uplatní. Stanoveného cíle bylo dosaženo.

Autorka si je vědoma, že počet účastníků ve výzkumu nebyl příliš vysoký. Šetření bylo úzce specifikováno na speciální pedagogy ve Středočeském kraji a těch v současné době, bohužel, není více. Přesto jsou podle autorky získaná data velmi cenná, zvláště když někteří z dotazovaných byli zároveň vedoucími pracovníky daných zařízení s mnoholetými zkušenostmi.

4.8 Doporučení pro praxi

Z výzkumu vyplývá, že odborník z oblasti speciální pedagogiky může být pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež opravdovým přínosem. Proto by autorka doporučila, aby organizace provozující tento typ zařízení, takové odborníky zaměstnávaly do svých týmů. Speciální pedagog zde může být prospěšný zejména svými znalostmi z oblasti etopedie. Poruchy v chování či poruchy chování jsou čím dál častějším tématem cílové skupiny nízkoprahových klubů. Speciální pedagog pak zvládá nejen problematiku osob s rizikovým chováním, rovněž se dobře orientuje v oblasti

prevence závislostního chování a dokáže spolupracovat s příslušnými odborníky. Disponuje také širokou škálou znalostí a dovedností v oblastech jako je práce s lidmi se sníženým intelektem, ADHD, poruchami učení apod. S takovou cílovou skupinou se v daném zařízení pracovníci taktéž setkávají.

Další doporučení se týká přímo speciálních pedagogů, kteří by se zajímali o práci v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež (NZDM). Jde o větší zaměření na sociální oblast, konkrétně pak na postupy a metody sociální práce. Výzkumné šetření prokázalo, že si všichni účastníci museli po nástupu na pozici pracovníka v NZDM doplnit znalosti, a to například v oblasti individuálního plánování s klientem. Dále by autorka doporučila rozvíjet a posílit odbornost v komunikačních dovednostech a krizové intervenci.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo zjistit a popsat uplatnění speciálního pedagoga v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, přičemž se autorka věnovala konkrétně zařízením daného typu ve Středočeském kraji.

V teoretické části byla nejprve vymezena speciální pedagogika, charakterizován předmět této vědní disciplíny a popsáno, co je jejím cílem. Vzhledem k tématu práce byla krátce zmíněna i mezioborová spolupráce se zaměřením na souvislosti mezi speciální pedagogikou a sociální prací. Další kapitola se věnovala speciálnímu pedagogovi, jeho osobnosti a kompetencím. Protože se tato práce zabývala speciálním pedagogem na pozici pracovníka nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, který vykonává služby sociální prevence, nahlížela autorka na tohoto odborníka zejména z pohledu pomáhající profese. Nezapomněla se věnovat ani současnému pojetí sociálního pedagoga. Následovaly kapitoly, kde bylo specifikováno nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, popsáno bylo jeho poslání, cíle a cílová skupina. Blíže jsme se podívali na pojmy jako nepříznivá sociální situace, rizikové chování či riziková mládež. Dále se práce věnovala základním principům nízkoprahových služeb, konkrétním službám a metodám práce v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Měli jsme tak možnost nahlédnout do činností pracovníků daného zařízení, blíže se seznámit s kontaktní prací, a to jak v ambulantní formě služby, tak i terénní, která se odehrává přímo v ulicích měst. Poslední kapitola teoretické části se zabývala přímo pracovníkem v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Věnovala se vymezení této pozice v rámci legislativy a způsobilosti speciálního pedagoga k výkonu této profese. Dále uvedla předpoklady, dovednosti a vlastnosti, které by měl pracovník daného zařízení mít. V neposlední řadě popsala důležitost teoretické a praktické přípravy již v rámci studia.

Plynule pak navázala výzkumná část práce. Pro sběr dat byla vybrána kvalitativní výzkumná strategie ve formě polostrukturovaného rozhovoru. Autorka si tuto strategii vybrala, protože tak mohla jít více do hloubky daného tématu a z důvodu menšího výzkumného vzorku. Nejprve byl popsán cíl výzkumu, výzkumné otázky, zvolená strategie a výzkumný vzorek. Poté se práce věnovala samotnému průběhu výzkumu,

a to od příprav, přes oslovení zařízení až po informace, co všechno bylo součástí rozhovoru.

Následovala kapitola, která se zabývala výzkumným zjištěním, kde došlo k analýze zjištěných dat. Její podkapitoly byly rozděleny podle jednotlivých výzkumných otázek. Každá se věnovala dílčím tazatelským otázkám a odpovědím respondentů. Text byl doplněn také přímými citacemi z rozhovorů s účastníky výzkumu. Plynule se pak přešlo na další kapitolu, která se blíže věnovala vyhodnocení výzkumných otázek a cíle výzkumu. V poslední kapitole praktické části došlo k doporučení pro praxi, kde autorka navrhla v návaznosti na výsledky svého výzkumu doporučení pro organizace, které provozují nízkoprahové zařízení pro mládež, a zároveň také pro speciální pedagogy, kteří by projevíli zájem o práci v daném typu zařízení.

Autorka je toho názoru, že všech stanoveného výzkumného cíle bylo dosaženo. Další možnosti zkoumání vidí v oblasti uplatnění samostatné pozice speciálního pedagoga v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Výzkum by mohl zjišťovat a popisovat, jaké konkrétní činnosti by zde vykonával, jaké by měl kompetence, za co by měl zodpovědnost, jaké služby by poskytoval, jaké metody by používal apod.

Tato bakalářská práce získala hodnotná data, která mohou posloužit jako inspirace pro organizace poskytující sociální služby prostřednictvím nízkoprahových zařízení pro děti a mládež a pro studenty či absolventy studijního programu Speciální pedagogika.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BARTOŇOVÁ, Miroslava a Marie VÍTKOVÁ, 2010. Vliv současných změn v edukaci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na přípravu učitelů a speciálních pedagogů. In: PIPEKOVÁ, Jarmila, 2010. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-198-0.

BEDNÁŘOVÁ, Zdena, 2003. Streetwork. In: MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-548-2.

BLATNÝ, Marek. 2010. *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3434-7.

ČECHLOVSKÝ, Jan a Jindřich SYROVÝ, 2009. Kořeny vzniku nízkoprahových zařízení pro děti a mládež v České republice. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8.

DRAPELA, Victor J. 1998. *Přehled teorií osobnosti*. 2. opr. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-251-3.

ELICHOVÁ, Markéta, 2017. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0080-4.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. 2008. Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-014-0.

GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

GÉRINGOVÁ, Jitka. 2011. *Pomáhající profese: tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton. Psyché (Triton). ISBN 978-80-7387-394-3.

GULOVÁ, Lenka, 2011. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3379-1.

- HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- HERZOG, Aleš, 2009. Nízkoprahovost v praxi aneb jak pracovat s prahy. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8.
- HERZOG, Aleš, 2009. Obsah terénní sociální práce s mládeží. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8.
- HERZOG, Aleš, 2009. Strategie specifické sociální prevence rizikového chování v rámci nízkoprahové práce s mládeží. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8.
- HERZOG, Aleš, 2010. Individuální plánování v NZDM formou rozhovoru. In: *Kontaktní práce 2010: antologie textů České asociace streetwork*, 2010. Praha: Národní vzdělávací fond ve spolupráci s Českou asociací streetwork. ISBN 978-80-86728-42-1.
- JANKOVSKÝ, Jiří. 2003. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-329-6.
- JANOŮŠKOVÁ, Klára a Dana NEDĚLNÍKOVÁ, ed., 2008. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků: sborník studijních textů pro terénní sociální pracovníky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-504-1.
- JEDLIČKA, Richard, 2004. Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. Praha: Themis. ISBN 80-731-2038-0.
- KASALOVÁ, Vanda a Martin DOLEJŠ, 2015. Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4492-5.
- KLÍMA, Petr, 2004. Pedagogika mimo zdi institucí. In: JEDLIČKA, Richard. Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. Praha: Themis. ISBN 80-731-2038-0.

- KLÍMA, Petr, ed., 2009. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8.
- KLUGEROVÁ, Jaroslava, 2021. Speciální pedagogika v historickém světle svého vývoje. In: STÁREK, Lukáš (eds.) a kol. *Speciálně pedagogická praxe jako významný komponent pregraduální přípravy studentů – student – praxe – profese*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha. ISBN 978-80-7452-208-6.
- Kontaktní práce 2010: antologie textů České asociace streetwork*, 2010. Praha: Národní vzdělávací fond ve spolupráci s Českou asociací streetwork. ISBN 978-80-86728-42-1.
- KOPŘIVA, Karel, 2016. *Lidský vztah jako součást profese*. Vydání osmé, v Portále sedmé. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1147-1.
- KROUPOVÁ, Kateřina, 2016. *Slovník speciálněpedagogické terminologie: vybrané pojmy*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5264-8.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-548-2.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2016. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1154-9.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2022. *Strategie a postupy v sociální práci*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1952-1.
- MIŠOVIČ, Ján, 2019. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Slon. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-285-2.
- MONATOVÁ, Lili, 1998. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-60-5.
- NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1680-5.
- NZDM N klub, 2022. *Metodika nízkoprahového zařízení pro děti a mládež N klub*. Nymburk: SEMIRAMIS z. ú.
- PAULÍK, Karel, 2017. *Psychologie lidské odolnosti*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-9577-0.

- PIPEKOVÁ, Jarmila, 2010. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-198-0.
- PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ, 2003. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8.
- RŮŽIČKOVÁ, Veronika, 2018. *Speciální pedagog jako profese*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5468-9.
- SLOWÍK, Josef, 2016. *Speciální pedagogika*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0095-8.
- SLOWÍK, Josef, 2022. *Inkluzivní speciální pedagogika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-3010-8.
- SOBOTKOVÁ, Veronika, 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.
- STANÍČEK, Jiří a Jindřich SYROVÝ, 2009. Definování cílové skupiny v rámci pojetí práce zaměřené na člověka. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8.
- STÁREK, Lukáš (eds.) a kol., 2021. Speciálně pedagogická praxe jako významný komponent pregraduální přípravy studentů – student – praxe – profese. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha. ISBN 978-80-7452-208-6.
- ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VALENTA, Milan, 2014. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0602-6.
- VALENTA, Milan, 2015. *Slovník speciální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0937-9.
- VALIŠOVÁ, Jaroslava, 1978. *Speciální pedagog ve výchovně vzdělávacím procesu*. Praha: SPN. Knižnice speciální pedagogiky.
- VETEŠKA, Jaroslav a Michaela TURECKIOVÁ, 2008. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1770-8.

ZAHRADNÍK, Michal, 2009. Kontaktní pracovník a jeho kompetence v sociálním poli. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8.

ZIMMERMANNOVÁ, Martina, 2009. Terénní sociální práce. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

FOLLESØ, Reidun, 2015. *Youth at Risk or Terms at Risk?* [online]. Sage Publications and YOUNG Editorial Group, 2015, **2015**(23), 244-245 [cit. 2023-01-30].

doi:10.1177/1103308815584877. Dostupné

z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1103308815584877>

Seznam použitých internetových zdrojů

ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK, 2008. *Pojmosloví Nizkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)* [online]. Praha: Česká asociace streetwork, o.s. [cit. 2023-01-08]. Dostupné z: <https://www.streetwork.cz/archiv/clanky/detail/766/publikace-pojmoslovi-nzdm>

MPSV, 2023. Institut „nepříznivá sociální situace“ je východiskem a předmětem poskytování sociálních služeb: Inovace kvality sociálních služeb [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/clanek_3.pdf/1df9d345-5077-6a03-6f27-fb03a2de6c03

MPSV, 2023. *Registr sociálních služeb* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2023-01-29]. Dostupné z: http://iregistr.mpsv.cz/socreg/hledani_sluzby.do?sd=n%C3%ADzkoprahov%C3%A1+za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD+pro+d%C4%9Bti+a+ml%C3%A1de%C5%BE&zak=&zaok=&SUBSESSION_ID=1675202700239_1

NOVOSÁD, Libor, 2014. *K průřezíkům a souvislostem speciálně pedagogické podpory a sociální práce* [online]. Olomouc: Caritas VOŠ sociální [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: <https://is.caritas->

[vos.cz/el/caritas/leto2016/SPED4_C113/souvztaznosti_mezi_educaci_a_SPr.pdf](https://is.caritas-vos.cz/el/caritas/leto2016/SPED4_C113/souvztaznosti_mezi_educaci_a_SPr.pdf)

Profese, 2018. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Profese>

Speciální pedagog. In: *Národní soustava povolání: Otevřená a všem dostupná databáze povolání spravovaná Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR* [online]. ©

2017 Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://nsp.cz/jednotka-prace/specialni-pedagog>

Speciální pedagogika. In: *VysokeSkoly.cz* [online]. © 1996–2023 EDUroute s.r.o.

[cit. 2023-01-29]. Dostupné z: <https://www.vysokeskoly.cz/v/ucitelstvi-a-sport/specialni-pedagogika/>

STÁREK, Lukáš a Jarmila KLUGEROVÁ, 2021. Model odborné praxe

a charakteristika studentů katedry speciální pedagogiky. In: *Štúdie zo špeciálnej pedagogiky*[online]. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 10(2), s. 108-

124 [cit. 2023-02-03]. ISSN 2585-7363. Dostupné

z: <https://www.unipo.sk/public/media/26527/%C5%A0t%C3%BAdie%20zo%20%C5%A1peci%C3%A1lnej%20pedagogiky%202021,%20ro%C4%8D.%2010,%20%C4%8D.%202.pdf>

STÁREK, Lukáš a Jarmila KLUGEROVÁ, 2022. Aspekt motivace v rámci profesní

přípravy v kontextu pomáhající profese. In: *Studia scientifica facultatis peadagogicae*

[online]. Rožumberok: Univerzitas catholica Rožumberok, (5), s. 138-151 [cit. 2023-02-

04]. Dostupné z: [http://studiascientifica.ku.sk/wp-](http://studiascientifica.ku.sk/wp-content/uploads/2023/01/10_starek_klugerova_aspekt_motivace.pdf)

[content/uploads/2023/01/10_starek_klugerova_aspekt_motivace.pdf](http://studiascientifica.ku.sk/wp-content/uploads/2023/01/10_starek_klugerova_aspekt_motivace.pdf)

VOJTKO, Tibor, 2020. Základy speciální pedagogiky: studijní opora k předmětu pro studenty kombinované formy studia oboru Sociální patologie a prevence [online]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta [cit. 2023-01-29]. Dostupné z: https://www.uhk.cz/file/edee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/ustav-socialnich-studii/dokumenty/studijni_opory/socialni_patologie_a_prevence_2020/zaklady-specialni-pedagogiky.pdf

Seznam legislativních zdrojů

Vyhláška č. 505/2006 Sb. – Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách

Zákon č. 108/2006 Sb. – Zákon o sociálních službách

Zákon č. 563/2004 Sb. – Zákon o pedagogických pracovnících.

SEZNAM ZKRATEK

ČAS	Česká asociace streetwork
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NZDM	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PMS	Probační a mediační služba
SAS	Sociálně aktivizační služba
TO	Tazatelská otázka
VO	Výzkumná otázka

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Výzkumné otázky (VO).....	42
Tabulka 2: Výzkumný vzorek	43
Tabulka 3: Otázky kladené v rozhovoru (Tazatelské otázky – TO)	45

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Informovaný souhlas	I
---------------------------------------	---

Příloha A – Informovaný souhlas

Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru a dalších informací pro bakalářskou práci: Speciální pedagog jako pracovník v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež ve Středočeském kraji

Držitel souhlasu: Kristýna Zavadřáková

Předmět a provedení: Výzkum se zaměřuje na uplatnění speciálního pedagoga v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež ve Středočeském kraji. Zakládá se na zkušenostech a názorech speciálních pedagogů, kteří pracují v daném sociálním zařízení. Výzkum je prováděn v rámci zpracování bakalářské práce na Katedře speciální pedagogiky Univerzity Jana Amose Komenského v Praze. Výzkum bude veden formou rozhovoru. Průběh rozhovoru bude zaznamenán a následně bude pořízen doslovný přepis, který bude dále analyzován a interpretován. Veškeré záznamy, prepisy a poznámky budou k dispozici pouze Kristýně Zavadřákové. Doslovný přepis bude důsledně anonymizován tak, aby byla zaručena anonymita všech osob a aby nebylo možné tyto osoby na základě anonymizovaného přepisu identifikovat. Doslovné citace částí anonymizovaného doslovného přepisu mohou být použity v závěrečné bakalářské práci.

Prohlášení:

Souhlasím s poskytnutím rozhovoru a dalších souvisejících informací.

Rozumím výše uvedenému textu a souhlasím s jeho obsahem.

Rozumím tomu, že obsahem rozhovoru a dalších informací mohou být i osobní a citlivé záležitosti a obtížná témata.

Rozumím tomu, že nemusím odpovídat na obtížné nebo nepříjemné otázky.

Jméno a příjmení:

Datum a podpis:

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Kristýna Zavadřáková

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Speciální pedagog jako pracovník v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež ve Středočeském kraji

Rok: 2023

Počet stran textu bez příloh: 50

Celkový počet stran příloh: 1

Počet titulů českých použitých zdrojů: 36

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 10

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Stárek Ph.D., MBA, DBA